ЛЇРНИКИ.

СТУДИЯ

Кирила Студинського.

ВИДАНЄ ВАСИЛЯ ЛУКИЧА.

Цїна 20 кр.

У ЛЬВОВІ, 1894.

Накладом Редакциї „Зорі“.

З друкарнї Наукового товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

ЛЇРНИКИ.

СТУДИЯ

Кирила Студиньского.

ЛЬВІВ, 1894.

З друкарнї Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

BIBLIOTEKA NARODOWA

Українські і галицькі етноґрафи записували з давен-давна пісні від лірників, а однак довгий час не вглянув ніхто з них близше в їх житє та орґанїзацию. Причина сего, здаєсь, не була иньша, як та, що лїрників уважано за нарід жебручий, у котрого кромі пісень та молитов, виучених від своїх учителів, не найде ся більше нїчого. Першою пробою на поли студий над жебраками взагалї була статія Крашевського п. з. „Нищіе въ древней Польщѣ и Украинѣ“, но вона на жаль в нинїшнім часї для нас недоступна, бо поміщена в ґазеті „Сѣверная пчела“ з 1846 р.[1]) Дальшим кроком в студиях на тім поли, були знамениті „Записки о южной Руси“ Кулїша, де окрім цінного материялу етноґрафічного, списаного від жебручих дїдів, лїрників і кобзарів, можна подибати також уваги про їх житє та значінє. Кулїш згадуючи, що перші материяли записав в Київі, говорить про особу оповідача ось що:[2]) „Я до нинї тямлю дуже добре жебручого слїпого старця, котрий підходив до мого вікна від улиці, держачись за плечі малого *поводиря*, на котрім було тілько всьої одежи, що останки полотняних шараварів зеленої краски, та обривки свитки, недоношеної єго учителем. Звичайно бере слїпець до себе *на науку* безрідного сироту і дає єму практичні лекциї жебраня, то єсть, учить єго випрошувати милостиню, терпіти холод, труди і всякі недогоди безприютного житя, ховати гріш на чорний день, не стрічаючи і так нї одного веселого дня і бути рівнодушним на своє положенє. Поміж жебраками-слїпцями можна стрітити людий, з невзвичайною памятию, в котрій удержуєсь множество пісень і опо-

---

[1]) Гляди П. Ефименко: „Братства и союзы нищихъ“. *Кіевская Старина* т. VII. ст. 317.

[2]) П. Кулишъ: „Записки о южной Руси“. Петерб. т. I. ст. 1—3.

відань. Деякі з них, поблукавши по сьвіті і наживши, як говорять, копійку, набирають охоти до спокійного житя, купують в людні́м селї хату з огородом і заводять в себе *школу* для жебраків-сьпіваків. Деколи заживають вони поміж своєю братією великої слави. Численні ученики їх розходять ся по всїх сторонах України і прославляють їх імена по днїпрових рибних ловлях, на Полїсю, Волинї і Слобідській Україні. В старину були поміж учителями жебраків такі ґенії, що їм присвоювалась назва *старечих королїв*, котрі діставали через ціле житє данину від своїх учеників, що основали в ріжних сторонах України свої власні школи. Але ті часи вже давно минули... Давні жебраки приманювали до себе нарід не жалями на своє убожество, але звуками і змістом пісень, котрих не в силї була задержати память сьпівака-рільника, або сьпівака-робітника, занята иньшою журбою. Жебраки наших часів добувають для себе милостиню монотонним жебранєм, котре надоїдає слухаючому і не будить ніякого благородного чувства".

Мимо сеї зміни на гірше у жебручих дїдів, признає Кулїш, що вони займають в українськім простонародю перше місце в розвитю поетичних і фільозофічних спосібностий і що вони грають важну ролю в вихованю народа, пагадуючи єму о Бозї і добрих дїлах та піддержуючи таким способом на певній висотї єго моральне житє.[1])

Дуже сумні, бо майже відтручуючі картини з житя жебраків, малює нам польский писатель Йосиф Дзєржковський в своїй повісти „Król dziadów", де описує *загальні збори* з'орґанїзованого жебрацтва, які відбулись в Гошові, повіта долинського, коло монастиря Василиян. В зборах тих брали участь постатї брудні, обдерті, поломані, покривлені, з лицями, на котрих були вириті всїлякі найогиднїйші пристрасти, які лише можуть спога́нити твар чоловіка; були там мущини і жінки, старцї і діти, слїпі, криві, тяжко повикривлювані, з найстрашнїйшими ранами, котрі без сорому показували, як би які найкрасші знамена, були там карлики з величезними, мов би від велитів відорваними тварями, і плечисті велити з розбійничими костурами, з лицями маленькими, по котрих ледви можна було надїятись, що там помістить ся тілько поганих

---

[1]) Opus cit. ст. 43 і 45.

пристрастий. Коли король дідів Василь угостив членів збору горівкою, сцена змінила ся не до пізнаня. Підохочені жебраки оживились, розрухались і не було вже сліпих, не було кривих, анї горбатих, анї повзаючих ся по землї; в ріжних скоках підскакували всї, немов би хотїли чимскорше скинути уданий примус калїцтва, попадали кострі, повиростали карли, десь подїли ся повтинані руки, пальцї, зникли також ще перед хвилею розʼятрені рани. Рівно-ж змінили ся голоси; з жалібних переходили чим скорше в сильні і природні, як тілько можна голосно промавляли ними, перекликуючись найріжнороднїйшими голосами; повстав нечуваний рух і гомін веселий, повний проклонів і набожних сьпівів та сьміхів. Був то вид відтручуючий для фізичного і морального чувства.[1])

Неменче чорними красками зʼображене житє жебраків в етноґрафічних збірниках Кольберґа „*Lud*".[2]) „Треба знати, читаємо ми там, що крім дїйстних калїк або знемощілих старцїв, неспосібних до працї, була давнїйше осібна кляса жебраків, котра розроджувала ся в багато поколїнь так далеко, що дїти, які товаришили своїм родичам в їх жебрацьких подорожах, коли підросли, як небудь були спосібні до працї, пускали ся найчастїйше на жебранину і входили, що так скажу, в хлїб, який живив їх родичів. Набожність простого народа, щó видить в кождім жебраку Лазаря, улекшала сей спосіб житя, вправдї погорджуваний, але для лїнивства дуже догідний. Дїди ті робили собі з жебранини формальне ремесло і способили ся до него дуже старанно. До того належала:

Поперед всього поверховність: одїж нуждення, щó будила милосердіє, а притім голос жалібний, вигляд покірний, під котрим укривала ся нераз хитрість.

Другу неменче важну прикмету жебрака становила добра память, знанє молитов та вправа в сьпіваню набожних пісень.

Третьою найважнїйшою прикметою була: притомність ума, дотеп і знанє відносин в цїлїй околицї.

Свій правдивий стан душевний і фізичний відкривали дїди доперва в шинках, при чарцї, де можна було побачити

---

[1]) Powieści Józefa Dzierżkowskiego. T. III. „Król dziadów". Lwów 1875.

[2]) Oskar Kolberg: „*Lud*", jego zwyczaje, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce. Серия IX. ст. 54 і 267—9 і Серия XIX. ст. 255 і слїдуючі.

цілу хитрість їх, а часто найпоганїйші обичаї. Там можна було пересьвідчитись, що їх набожність була тільки маскою, що молитву або сьпів набожний уважали вони лише за денну працю для зарібку. Там перехвалювали ся діди, як мусїли верещати, щоби вимусити на прохожих милостиню, як добре удавали калїк, щоби збудити милосердіє. Там доперва віддавали єя за гріш підступно виманений, відтручуючій пятиці і другим переступствам. На їх лицях малювалась чортівська злоба і всякого рода пристрасти. Були то провинники заслонені плащиком Лазаря, що́ відтручували милосердні серця, так що ті опісля нераз дїйстній нуждї відмовляли потрібної милостинї."

Поминаю дальші описи житя жебраків, картини справдї огидні, на яких вирилось пятно страшної деморалїзациї,[1]) як також лишаю на разї на боцї вістки про їх орґанїзацию, бо се не становить предмету моєї студиї. Я згадав про житє жебраків лише тому, бо ми дуже часто несправедливо підтягали лїрників до одної кляси з другими жебраками, а коли і в дальшім тягу моєї розвідки подам деякі важнїйші слїди орґанїзациї жебручих дїдів, то лише тому́, що вони нагадують нам на орґанїзацию лїрників, до нинї у нас ще мало звісту́. З поданих вісток про житє жебручих дїдів виходить, що у тої кляси суспільности тяжко вже нинї дошукатись етичних підстав і що лише дуже незначній части, а іменно слїпим жебракам, які з конечности мусїли йти за милостинею а до того одарені були справдї якимись спосібностями, можна приписати то значінє, яке їм приписав Кулїш в „Запискахъ о южной Руси". Коли-ж поміж жебручими дїдами вигасли майже всякі етичні основи, а їх місце зайняли пристрасти, налоги, хитрість у виманюваню милостинї, не рідко злодїйство або ще гірші проступки, то сего зовсім не можна сказати о лїрниках. З власного досьвіду знаю, що лїрники — люди дуже ста-

---

[1]) Opus cit. Serya IX. ст. 273—282 п. з. „Dziadowska biesiada", „Dziadowskie rody", „Niespodziewany koniec", гляди також дуже гарну студию: Aleks. Męciński „O żebractwie i włóczęgostwie" ze stanowiska historycznego, socyalno-ekonomicznego i prawniczego. Львів 1893. Дальше про орґанїзацию і житє чужосторонних жебраків: Christoph Benedict Ave-Lallemant „Das deutsche Gaunerthum. Липськ 1862. 4 частини і богато других жерел наведених в дїлї Менцїнського.

точні і солїдні а хоть стан лїрників з дня на день чим раз більше під'упадає, то мимо сего, годї у них дошукатись тих пороків, якими переповнене житє иньших жебраків. До них можна принорoвити народну російську пісню[1]) про початок повстаня і про честноту сорока́ перехожих калїк за часів „яснаго солнышка“, князя Володимира:

„Єще кто изъ насъ, изъ сорока калѣкъ,
Котора калика заворуется,
Котора калика заплутается,
Отвести того, дородна, добра молодца
Отвести далеко во чисто поле,
Копать ему ямище глубокое,
Зарывать его во сыру землю
Во сыру землю, по бѣлымъ грудямъ,
Чистъ рѣчистъ языкъ вынять теменемъ,
Очи ясныя — косицами,
Ретиво сердце промежду плечей;
Казнена дородна молодца
Во чистомъ полѣ оставити“...

Самі лїрники глядять на себе яко на післанників Божих, що́ мають людям нагадувати о Бозї і добродїтелях. Коли один з етноґрафів спитав слїпого лїрника, що він думає про дїяльність лїрників, сей відповів, що „Христос для проповіданя своєї науки вибрав 12. учеників і 12. апостолів, а по вознесеню своїм лишив до того хромих і слїпих“.[2]) Подібну відповідь почув я від лїрника з Ґерманова коло Львова, Захарка Головатого, котрий сказав, що Бог віддав лїрникам научанє людий, щоби жили по божому, не кривдили сиріт і памятали на страшний суд.

Чи лиш таку цїль мали лїрники, про се годї ще судити, бо материяли, якими ми сегодня про житє та сьвітогляд лїрників можемо почванитись, ще дуже скупенькі. Першим, що́ заняв ся трохи близше лїрниками був п. Горленко в своїй статії „Кобзари и лѣрники“,[3]) хоть сей етноґраф ограничив ся на зібраню дуже цінних пісень, а не мав нагоди вглянути близше в житє лїрників. В роцї 1886. удало ся менї почути

[1]) Безсоновъ: „Перехожіе калѣки“. Москва 1861. Т. І. ст. 22.
[2]) Валеріянъ Боржковскій: „Лирники“. *Кіевск. Старина.* Сентябрь, 1889 р Ст. 672.
[3]) *Кіевск. Старина*, р. 1884. Январь, ст. 20—50 і Декабрь, ст. 639—657.

мову лїрників і записати близько 300 слів з неї, що в тім самім роцї випечатано п. з. „Дѣдôвска (жебрацка) мова“.[1]) В увагах, поданих до сего словарця, як і в самім заголовку, зробив я ту похибку, що-м назвав сю мову „дѣдôвскою“, а не мовою лїрників. Я переконав ся в пізнїйшім часї, що лише лїрники і то хоть би навіть наймолодші віком володїють сею мовою дуже добре, коли з иньших галицьких жебручих дідів, з якими я стрічав ся, нї один сеї мови не знав. Мій словарець мови галицьких лїрників зробив щасливий початок, бо в р. 1889. появилась дуже цїнна і цїкава студия п. *В. Боржковського* п. з. „Лирники“ з словарцем мови українських лїрників.[2]) В рік пізнїйше напечатав *Ф. Николайчик* коротку звістку про мову *шаповалїв* і звернув увагу, що богато слів сего говору, не ріжнить ся нічим від мови лїрників.[3]) При свобідних хвилях займив ся я також дальшим збиранєм материялів про житє та орґанїзацию лїрників, а хоть вони ще не великі і не в силї ще нам подати достаточного поясненя про значінє лїрників і про їх відносини до нашої суспільности, все-ж таки, сподїваюсь, зацїкавлять хоть трохи нашу публику а може дадуть товчок до дальших слїджень на тім поли. Однак мушу додати, що материяли про орґанїзацию лїрників, які подаю в тїй статії, зібрані ще перед трема роками і що від того часу мої обставини не дозваляли менї заняти ся дальшими розслїдами.

Студиованє житя лїрників стрічає чимало трудностий, бо лїрники не радо про себе говорять і держать свої піснї, перекази і мову в великій тайнї, однак розслїджуванє сего житя вимагає як найбільшого поспіху, бо старі лїрники вимирають а з ними гинуть їх оповіданя та перекази, через що пізнанє їх житя ще більше утруднене. Рівно-ж уважаю за конечне перестерегти наших етноґрафів, що оповіданя молодих лїрників треба приймати з великою обережностию: при видї звінкої монети, попадають деякі з них в великий запал оповіданя, при чім уміють чоловіка дуже гарно надути. При моїй стрічі з одним молодим лїрником, я списав так богато опо-

---

[1]) Кость Викторинъ „Дѣдôвска (жебрацка) мова“. *Зоря* часопись, р. 1886. число 13—14. ст. 237—9.

[2]) *Кіевск. Старина*, р. 1889. Сентябрь, ст. 653—708.

[3]) Ibidem, р. 1890. Априль. „Отголосокъ лирницкаго языка“, Ѳ. Николайчикъ. Ст. 121—130

відань про житє лїрників, що мимоволї зачав підозрівати, чи оповіданя ті правдиві. Вже другого дня переконав ся я, що добра заплата впливала немало на фантазию лїрника, а коли я старав ся провірити записки з попередного дня, оповідач мішав ся і давав на мої питаня відповіди дуже неясні і неточні, хоть день перед тим, передавав менї ті самі материяли гладко і ясно. Рівно-ж треба старатись так ставити питаня, щоби ними не під'острювити фантазиї лїрників. Не завадить також додати, що знанє мови лїрників або бодай значної части єї слів, причиняє ся немало до успішних студий, бо лїрники набирають через се більшої сьмілости і уважають того, хто знає їх мову, за с в о г о чоловіка.

Щоби по можности бодай трохи розсьвітити житє і орґанізацию лїрників, стану в тій моїй розвідцї говорити про слїди істнованя *шкіл лїрницьких* на Україні і в Галичині, про *цехи лїрницькі*, про з б о р и лїрників, як рівно-ж зверну увагу на схожість мови лїрників з тайними говорами *шаповалів*, *офенів* і *злодїїв*.

Вже на початку сеї розвідки подав я голос Кулїша, про істнованє шкіл для вивченя звичайних жебручих дїдів на Українї. Подібні слїди орґанїзациї можна найти також у лїрників як українських так і галицьких. Першу вістку про такі школи (а іменно про школу в Залїзцях) подав я в моїх увагах до словарця лїрників,[1]) однак точнїйші вісти про се випечатав п. *В. Боржковський* в згаданій статії „*Лирники*“. Автор одарений немалим спостерігаючим талантом, вглянув в житє лїрників близше, нїж всї єго попередники і через се має для нас єго студия дуже велику вагу. Боржковський[2]) каже строго відріжняти лїрників від решти жебручих дїдів і віддає признанє солїдности та честноті лїрників, яких прикмет не найде ся так легко у иньших жебраків. Найбільше відріжняють ся лїрники від жебручих дїдів як інструментом с. є. лїрою і репертуаром пісень, так також тим, що вони становлять окрему клясу в народї, до котрої можна вступити доперва виповнивши деякі услівя. Вал. Боржковський пише, що не вистає бути слїпим дїдом і купити собі лїру, щоби стати лїрником, але треба набути право носити єї, треба вступити в лїрництво.

[1]) „Дѣдôвска (жебрацка мова“, ст. 237—8.
[2]) „Л и р н и к и“, ст. 654—8.

За самовільне ношенє лїри карають лїрники строго: бють винних і розбивають лїру. Хто хоче остати лїрником, мусить іти на науку до старого лїрника, у котрого вивчує в протягу трох лїт і трох місяцїв лїрницьку мову, молитви, гру на лїрі і сьпіванє релїґійно-моральних, сатиричних і иньших пісень. Треба замітити, що учити лїрницькі піснї має право тілько лїрник. Учитель в відносинах до учеників єсть „хазяїном“ і вони називають єго „дядько“ та „господин хазяїн“. За науку дістає він від учеників в родї нагороди тілько то, що вони з'уміють випросити; в тїй цїли посилає їх по селах, при чім кождому з них наймає на свій рахунок поводиря. В початках науки вивчує ученик кромі пісень конечних для него, яко для будучого лїрника ще одну [в Галичинї звуть єї „*клячанкою*“], яку уживає специяльно, щоби випросити милостинї, клякаючи в хатї і відсьпівуючи єї в голос. Додати треба, що клячати може тілько ученик — правдивий лїрник сего не зробить, уважаючи се за пониженє своєї особи.

Коли мине весь курс науки, учитель збирає лїрників і ученик піддає ся „іспитови“. Зложивши „іспит“, дістає він „везвілку“ і стає дїйстним лїрником. „Іспит“ і одержанє „везвілки“ відбуває ся ось як: Коли запрошені дїди зберуть ся, ученик входить до хати, падає до ніг учителя і цїлує їх два рази, а третїй раз в руку, решту дїдів цїлує тілько в руку і просить, щоби позволили єму бути лїрником і дали „везвілку“. Потім гостить їх горівкою, якої купує около пів ведра, відповідно до свого майна. З початку пє сам, потім дає три чарки учителеви, а в кінци йде угощенє решти лїрників по черзї. Тепер доперва начинає ся „іспит“: ученик сьпіває вивчені піснї, грає на лїрі і читає молитви. По укінченю „іспиту“ дає один з старших дїдів, більшою частию сам учитель, ученикови хлїб. Той відрізує з трох сторін цїлушки, посипає одну солею і ховає єї за пазуху. Взяти цїлушку означає „взяти везвілку“, а акт сей уважає ся дуже важним, бо по нїм стає ученик дїйстним лїрником і нїхто не має права відобрати єму або розбити лїру.

По відданю ученикови хлїба, лїрники складають єму всякі бажаня: „Дай тобі Боже, щоб ти був здоровий як вода а богатий як земля, щоби тобі з води і з роси ішло“ та відпускають єго словами „гряди во імя Господнє!“

Ліру дістає він сейчас або пізнїйше. При тім відбуває ся ось яка церемонія: Учитель вішає єї зразу на себе, опісля піднимає полу своєї свитки — ученик накриває ліру своєю полою; учитель знимає ремінь з своєї шиї і накладає єго на шию ученика. Таким способом ліра передана. Вкінци благословить учитель молодого лірника, кидає єму на щастє кілька монет і відпускає єго в самостійне житє.

Поміж тими новими лірниками а їх бувшими учителями давна звязь не устає. По заведеному з давна обичаю, вони обовязані з поважаня до своїх учителів, носити їм в на передоднї Різдва „вечеру" а на Великдень „колач". Молоді лірники відносять ся до старих з поважанєм і мусять їх у всїм слухати. Коли молодий лірник в чім небудь провинить ся, то старі зійшовшись на „відпустї" або ярмарку, переслухують сьвідків і судять винного по своїй гадцї. З огляду на те молодий лірник „більш боїть ся старого лірника, ніж старшини або врадника".

Поміж старими лірниками суть такі, що́ стоять в особливім поважаню. Чи походить се старшеньство від їх вибору в „старших", чи вони самі себе вивисшають поміж своєю братією, про се не міг Вал. Боржковський розвідатись.

Отсе оповіданє п. Вал. Боржковського про науку лірників вказує нам, що лірники на Українї були не лише знакомі поміж собою, але їх лучили ще певні звязи; поміж ними була певна карність, з якої можна вносити на ширшу орґанізацию стану лірницького. Боржковський згадує нам більше імен лірників на Українї і каже, що довідав ся про них від самих лірників, так як вони знають про себе на більші віддаленя.[1]) Галицький лірник з Германова Захарко Головатий перечислив менї майже всїх старших лірників з Галичини, а коли я єго спитав, чи він з ними знакомий, відповів: „Як пан про пана, так лірник про лірника знає".

Шкіл лірницьких на Українї вже тепер нема. Ще 30 літ тому, була така школа, по словам селян, в *Махнївцї*, київської ґубернії, в котрій учителем був старий лірник. Учеників було в ній до двайцяти.[2])

---

[1]) Ibidem, ст. 654

[2]) Ibidem, ст. 674.

Про другу таку школу на Україні розвідав ся я від названого лїрника Захарка Головатого. Істнувала вона ще перед трийцяти роками в *Сатанові* коло Радивилова, а учителями в нїй були Гринько Сафандулька і Микола Кравчин.

Більше слїдів про школи лїрницькі найшов я в Галичинї. Час науки у галицьких лїрників тревав пять лїт; за скороченє речинця науки треба було учителеви окремо платити і то часто велику суму, бо 20 злр. Кождий, хто хотїв учитись на лїрника, складав на руки учителя, відповідно до свого майна, вписове в сумі 60 кр. до осьми золотих ринських. В першім роцї учив ся ученик молитов, пісень і лїрницької мови а доперва в другім роцї діставав до рук лїру. Тут треба замітити, що не тілько слїпцї могли бути лїрниками, але і кождий найздоровший чоловік, щó посьвятив ся науцї. Тим дасть ся пояснити, що значна часть галицьких лїрників — здорові люди. При визвілцї відбувалось угощенє гостий на кошт учителя, бо ученик мусїв всьо, що випросив у людий, віддати учителеви.

За задержанє найменчої суми карано учеників і проганяно з школи, а прогнаний не найшов вже певно місця у нїякого лїрника. Та карність поясняє нам звістну солїдність і честність, яку находимо у лїрників. По відбутім „іспитї" здоровили лїрники ученика, при чім кождий з них ударив єго рукою по плечах, на знак, що від тепер стає вже дїйстним лїрником. Дальші церемонїї при визвілцї галицьких лїрників, були такі самі, як в українських. При кінци пиру визволеня ученика, молодші лїрники пускались в танець, до котрого пригривало їм кількох старших лїрників. Танець звав ся „л е б і й с к а с к а к о́ м к а" (дідівський танець) і нагадував по части нашого „козачка". Розумієсь, що сего танцю нїхто, окрім лїрників, бачити не міг і в часї єго стояв один з лїрників на сторожи та уважав, щоби хто чужий не підглядав. На моє питанє, до чого та осторожність, відповів Захарко Головатий, що інакше „не шанували би так люди, як шанують". З сего видно, як дбали лїрники про свою славу і пошанованє у людий. Від сего-ж лїрника Захарка Головатого, розвідав ся я про істнованє ось яких лїрницьких шкіл в Галичинї. Перед 40 лїтами тїшились особливою славою школи: в *Олеську коло Підкаменя* з учителем Мачаловським (чи не Мончаловським?), де учив ся Захарко Головатий, в *Мостах*

великих з учителем Яцком Бідюком, в *Дроговижи* з учителем Михайлом Стіцьким, котрого ліра, після оповіданя Захарка Головатого, дісталась до місцевої церкви і має в ній висіти по нинїшний день. Четверта школа була в *Миколаєві* коло Стрия, пята в *Тисьменицї* з учителем Онуфр. Краснопольским. Крім наведених більших шкіл, мала істнувати ще одна лїрницька школа на Буковинї коло Чернівців. У всїх тих школах учило ся часто в однім і тім самім часї около 50. учеників.

До менчих шкіл зачислити треба: школи в *Бутинах* коло Жовкви з учителем Марком Чоботом, котрий заживав великої поваги у всїх лїрників, в *Вімячи* коло Бродів з учителем Семком Капником, в *Фразї* коло Рогатина, де учив Гринько Дудь, опісля в *Краснопущі* з учителем Ів. Гриньковим, в *Жиравцї* з учителем Ів. Кушляком, в *Лозовій* коло Тернополя з учителем Мацьком Бродським.

В більших школах вибирано також одного лїрника війтом, щó мав уважати на порядок поміж учениками і удержувати карність. Лїрники, щó в тих школах одержали визвілку, були справдїшними артистами в грі на лїрі. Менї доводилось чути гру старих лїрників, а поміж ними Захарка Головатого. Тони, які він добував з сего не так дуже мельодийного інструменту, були чисті і ясні, а технїка в граню подиву гідна.

Тепер учать ще деякі лїрники гри на лїрі, але речинець науки триває звичайно ледви шість тиждней, то-ж молодші лїрники не лише зле грають, але мають також дуже малий репертуар.

В деяких щколах, як в Тисьменицї, Фразї, Мостах великих учились також ученики виробляти лїри. Після оповіданя Зах. Головатого і другого лїрника Янка Чубатого з під Тернополя, найлучші лїри виходили з Мостів великих, а розношено їх не лише по Галичинї, але і по *Волощинї* та *Болгариї*.

Що наші лїри можна подибати на Волощинї, про се згадує поважаний автор студиї „Народнї музичні струменти на Українї".[1]) Лїри ті, трохи відмінні будовою від звичайних лїр, називають лїрники „*кудóнка*" в лїрницькій мові *кудóн* значить дзвін), здаєсь тому, що голос їх трохи висший тай похожий на голос дзвінків. Що однак наші лїри заходили аж

[1]) Боян, в часоп. *Зоря*, ч. 7. за рік 1894. ст. 162.

до Болгариї, се для нас новина не мала. Вість сю можна провірити від Захарка Головатого, що живе до нині і належить до найстарших галицьких лїрників. Чи і наші лїрники заходили до Болгариї, про се я дізнатись не міг, а коли-б ся вість, що наші лїри можна подибати в Болгариї, оказалась правдивою, тогдї не було-б сумнїву, що і наші лїрники витали в Болгариї, може бути, що лише в цїлях прощі на гору Атос.

Се всї мої вістки про школи лїрницькі. Житє в тих школах для молодих учеників було дуже прикре, бо учителї обходили ся з учениками строго, хоть се знов мало за собою ті добрі наслїдки, що лїрники, які вийшли з сих шкіл, були не лише добрими лїрниками, але також *людьми*, тай що і нинїшні молодші лїрники, хотяй їх не вяжуть вже ті строгі постанови, як в давнїйших часах, зістали, може лише по традициї, елементом солїдним і не пішли тими манівцями, на які пустились прочі жебручі діди. Стояло би труду, щоби люди, замешкалі в наведених місцях, де були школи лїрницькі, подали деякі близші дані або перекази про школи та їх учителїв, а такий материял міг би кинути трохи яснїйше сьвітло на житє лїрників та їх відносини до нашого народу.

Коли я почав говорити о школах, так не від річи буде сказати кілька слів про вражінє, яке викликує в нашім народї гра на лїрі і сьпів лїрників. Тяжкі злиднї, якими переповнені картини нашої історії, вирили певне пятно сентименталїзму в душу нашого народа. Автор „Народних музичних струментів на Українї“ віщує, що „коли героїчні бандуристи та горді торбанїсти вимирають, несучи з собою в могилу й секрет своїх чудових мельодий, лїрник живе-живе й жити буде. Його сила й живучість в тому глибокому лїризмови, котрий так відповідає думному духови Українця“.[1]) Ті слова Бояна зовсїм справедливі, коли поглянемо на вражінє, яке робить лїрник своєю грою на слухаючий нарід. Хоть, як я вже зазначив, молодші галицькі лїрники не дорівнюють старшим в орудованю лїрою і в репертуарі пісень, мимо сего нарід горне ся радо до них, а поважанє, з яким наш люд відносить ся до лїрників, справдї впадає в очі. Зарівно наш як і польський простий

---

[1]) Ibidem, ст. 162.

нарід уміє з звичайних жебручих дідів пожартувати,[1]) чого однак не зазнають лїрники. З оповідань селян знаю, що один з дотепних парубків села Кіпячки коло Тернополя, помастив колїсце від лїри лїрникови, котрого запрошено в часї празнику до хати, милом, через що лїра не могла видавати тонів. Лїрник відійшов ураженний, а озлоблені селяни мало не побили пустія-парубка.

Вражене, яким переймає ся наш нарід, можна побачити найлучше на празниках, званих „відпустами". Менї доводилось бачити сльози у слухаючих селян, коли лїрник засьпівав і заграв „сирітки", „жовнїра", про „паньщину" або про муки св. Катерини та иньших угодників та угодниць Божих.

„А де йдеш сирітко, чи далеко зайдеш...
Хоть далеко зайдеш, мамунцї не найдеш"...

Ту зворотку почув я в Тернополи на „відпустї" від лїрника Янка Чубатого та побачив, що і на лицях старих дїдуганів заблищали сльози.

— „Заграйте ще про жовнїра!" — докинула стара жінка з заплаканими очима. „Ой помер, помер в Боснї" заголосила ще жінка, а лїрник сьпівав:

„Ой ходить жовнїр ходить, в руках чако носить,
Своїй матки старенької прощенїя просить:
Ой прощай ми моя мати, в той похід ступати,
Щоб ми Господь запоміг Турка звоювати.
Ой ходить жовнїр плаче чорними очима,
А вечера на столї а смерть за плечима.

---

[1]) Oskar Kolberg „Lud". Серия IX. ст. 227—8 пише: „Biedne dziady nierzadko bywały i bywają przedmiotem pośmiewiska żartownisiów. Co też to za przeróżne, stan ten poniżające, nie wymyślano koncepta na karb żebraczej ich niegdyś spółki, czy korporacyi. I tak swawolne języki, chcąc wydrwić niepohamowaną niczem staruszków gadatliwość, pozwalały sobie utrzymywać, że np. dziady krakowskie, wysiadujący z różańcem progi kościołów i ementarzy, wyczerpawszy cały śpiewanych przez siebie pieśni zapas i wymieniwszy wszystkie, znane im imiona świętych przyczepiali jeszcze niebacznie w zapędzie oratorskim, gdy język świerżbił ich do dalszego wciąż mielenia, do wyklepanych litanij, mieszając złe z dobrém, znane z ewangielij imiona: Święty Piłacie módl się za nami! Święty Judasie i Kaifasie módl się za nami. I ty św. Herodzie, królu w żydowskim narodzie, wsyscy święci i zydziaskowie, coście Pana nasego i wasego męcyli, módlcie się za nami teraz i w godzinę śmierci nasej. Amen!

А смерть прилітає,
В головах сідає,
Живцем тіло розриває,
Кости розношає...
Ой коби то матонька знала,
Ревні дзвони понаймала...
Жалібненько заплакала,
Так як в лісї при дорозї, зазуля кувала"...

I знов покотили ся сльози на лицях слухаючих селян.

— А сподобались вам отсї піснї?" — питав п. В. Боржковський, одного парубка, що ходив від лїрника до лїрника і прислухував ся пісням.

— „А як же сподобались! Цїлих 12. часів стояв би, та слухав їх. Як то жаль, що в нас коло Шайгорода, нема лїрників".

„Брат на брата ворогує,
Сестра на сестру чари готує"...

сьпіває лїрник.

— „А хіба-ж то нема так на сьвітї, як оце дїд сьпіває?" — чути голос в товпі.

При другій ґрупі, чути плач, котрий від часу до часу переходить в хлипанє. Ту прислуховались більшою частию рослі і молоді дївчата. Хто знає, може ту були сироти, про котрих гірку долю сьпівав лїрник:

„Хоць сирота робить, робота їй нї защо,
Все говорить мачуха, сирота ледащо"...

Задержались послухати пісню і дві панни, але годї було замітити, щоби „сирітка" зробила на них вражінє а їх усьміхнені лиця представляли собою різький контраст до прочої картини.[1])

Окрім шкіл, мали *дїди жебручі* свої власні *цехи*, на взір всїляких ремісничих цехів. Близші вісти про се находимо в увагах Ефименка п. з. „Братства и союзы нищихъ".[2]) П. Єфименко замічає, що в „Минскихъ Епархіяльныхъ Вѣдомостяхъ" напечатано вістки про орґанізацию жебраків в місточку Семежові і єго околицї (слуцький уїзд, минська ґубернія). Всї

---

[1]) Вал. Боржковскій „Лирники", ст. 663—4.
[2]) *Кіевская Старина*, т. VII. з р. 1883. ст. 313—316.

жебраки тої місцевости на доволї широкім просторі мають цілком правильно з'орґанїзоване товариство під назвою „нищенскій (жебрацький) цехъ“ з вибираним поміж себе окремим начальником з іменем „нищенскаго“ цехмістра, з окремими правилами і обичаями та з окремою жебрацькою мовою. Важнїйші звичаї і обичаї, яких придержують ся члени того цеху, такі: кождий член називає ся товаришом. Перед вступленєм в члени цеху треба виповнити деякі услівя. Передовсїм мусить кождий, хто має право на жебрацтво, т. є. хто має які небудь тїлесні недостатки або уломности, перебути певний час учеником у жебрака-товариша, при чім вписуєсь єго в осібну книжку і з'обовязує ся єго платити певну суму до цехової братської каси. Час науки треває звичайно шість лїт, а вплата виносить 60 коп. Речинець науки можна скоротити, а тодї підносить ся вписове часом і до вісїм рублїв на рік. Переіменованє ученика в товариша відбуває ся з окремою церемонїєю. Ученика приводять на збір жебраків. По привитаню з обох сторін, цехмістр екзамінує ученика з знаня молитов, жебрацьких кантів і жебрацької мови; відтак обовязаний ученик поклонити ся і поцїлувати в руку кождого присутного жебрака-товариша і від тодї одержує вже право, називатись таким же товаришом. На закінченє відбуває ся пир на кошт новика, при чім він по раз перший сїдає рядом з другими. Жебрацького цехмістра вибирають на неозначений час і більшою частию з слїпих дїдів; він збирає цех в разї потреби і поміж инчим, для покараня винних. Кари виновників лежать більшою частию в закупнї воску (для братської сьвічки), але в давнїйших часах практикувались також тїлесні кари. Але найбільшою і найтяжше ганьблячою карою єсть обрізуванє торби; в такім разї тратить виновник право жебраня. Для перехованя і виплачуваня цехових гроший вибирають скарбника. Збори жебраків дїлять ся на надзвичайні і щорічні. Остатні привязані до означеного дня — понедїлка першого тиждня великого посту, або Тройцинового дня. В той день ставляють в церкві нову братську сьвічку. Жебрацькі гроші йдуть по більшій части на церковні потреби і теперішне уладженє церкви, збудованої за гроші жебраків. Обовязком дїдів єсть також наглядати за чистотою церковного помосту і загалом удержанє церкви в чистоті“.

Подібну орґанїзацию находимо також у *галицьких лїрників*. Чи українські лїрники мали свої цехи, про се не знаю, хоть можна догадуватись, що і на Українї була така сама орґанїзация поміж лїрниками як і в Галичинї, що висновую з того, що так галицькі як і українські лїрники, як се побачимо в дальшій части сеї розвідки, мали з собою зносини і не були для себе чужими. Що за цїль мали лїрницькі цехи і який обєм дїяльности належав до них, я не міг вже розвідатись. Чи завданєм лїрницьких цехів було удержувати в перегляді всякі храми, відпусти, на яких лїрники мали являтись, подібно, як се лежало в проґрамі цехів жебручих дїдів,[1]) чи може цехи лїрників мали які иньчі цїли, се для мене остає тайною. Захарко Головатий умів менї вичислити кілька цехів лїрницьких в Галичинї, не знаючи нїчого подати про завданє їх і цїли, бо цехи ті істнували ще за часів панщини, коли оповіда́ч був доперва поводирем лїрницьким і до всїх тайн лїрницьких єго не допускали. Цехи ті були в Миколаєві коло Стрия, де був цехмістром і учителем Василь Кузьмів, в Мостах великих, а в кінци на Буковинї в околицї Чернівців, де лїрники мали свою власну церкву, в котрій що третю недїлю читав сьвященик Службу Божу. Де та церква стояла — про се не міг менї Захарко Головатий розказати.

З тою, як видимо, ширшою орґанїзациєю так жебручих дїдів, як і лїрників, лучилась також потреба більших сходин усїх тих, що́ належали до сеї кляси суспільности. Вже з наведеного опису зборів жебручих дїдів Дзержковського, можна мати погляд, якою численною силою володїли ті елєменти, однак я хочу ще подати образець зборів українських жебраків, який читаємо в наведеній звістцї Ефименка.[2]) Звістку сю почув Ефименко від М. Д. Лїнзи і вона гласить: В 70-тих роках жив єще в Харкові на Холодній горі у власній хатї, старець козак Хома Семененко, котрому в початках мого знакомства з ним було 102. лїт, а знакомство продовжалось около 3—4. лїт. Коли він умер, не знаю; знаю тілько, що близько пів року перед смертию він задля слабости не виходив вже з хати; кормили єго другі жебраки по старій памяти товари-

---

[1]) Al. Męciński: „O żebractwie i włóczęgostwie", ст. 41—3.

[2]) „Братства и союзы нищихъ". *Кіевская Старина*, т. VII, ст. 314—15.

шованя. Він походив з доволї зажиточної козацької сем'ї, що славилась фізичними силами і строгими козацькими обичаями. На холодногірськім кладовищи стояли ще недавно хрести на могилах єго братів, що померли в дуже глибокій старости. Сам Хома був вже *безрідним*, т. є. з єго родини не було вже нікого в живих. Задля бідности ходив він за милостинею по містї. Речітатівом віддавав він свої *вірші* або *думки*, за що єму охотно подавали милостиню. Коли лучилось, що єму давали — після єго гадки — за богато, то він роздавав напрошене дїтям або і дорослим людям, при чім приговорював: „Старечого хлїба-соли не цурай ся; він Христа ради напроханий, сьвятий". По обходї хат сїдав він найчастїйше на березї ріки Лопанї, збирав округ себе дїтий і старших та розказував їм що небудь о старинї або сьпівав піснї, межи котрими попадались і козацькі думи. З поміж ріжних оповідань о минувших часах, я памятаю одно про давнїйше житє жебраків. Коли він ще не старцював, у жебраків були свої ватаги і свої *атамани*, свої *соцькі* і *десяцькі*, *чоловічі* і *жіночі*. Вибирано їх на веснянім зборі жебраків, який відбував ся найчастїйше між Переяславом а Київом у Броварів під лїсом. По виборі суджено виновників, потім назначувалось придане для тих, що виходили замуж або женили ся а особливо для тих, що оженившись переставали бути жебраками. Ті збори відбувались коло весняного Миколи. Другі збори назначувано там же около 1-го або 2-го Спаса. Незалежно від наведених, були ще збори жебраків коло Курска, в часї ярмарку, але що було на тих зборах, не тямлю. З ріжних епізодів жебрацького житя, переданих Хомою, найлучше тямлю отсей. Одного разу під'їхав до такої ватаги, що вже покінчила свої суди і розпорядки та зібралась побенькетувати, козак, поздоровив їх, побажав жебракам божої помочі та кинув трохи гроший. Жебраки не прочуваючи нїчого, провели єго в середину табора, де на ряднах були зложені цїлі гори і стовпи всїляких *праженпх* і *смажених* печив, між котрими був також стовпець коржів, в чоловіка заввишки. Козак під'їхав до того місця, випив добру чарку горівки, подякував старцям, тай зі всього розмаху ударив списом в стовпець коржів, проколов єго до долу, підняв в гору і стрілою помчав ся з табору. Жебраки, в числї *около трох тисяч*, кинулись єго доганяти і оказали таку скорість, що козак тілько з великим

трудом успів втічи і донести всї коржі. Оповідач додав: „Як би піймали, то-б розірвали на шматки“.

Що і лїрники мали свої збори, о тім нема сумнїву а від лїрників Юрка Чубатого і Зах. Головатого записав я одну вістку про такі збори, хоть зрештою дуже неясну. Збори ті мали відбутись перед знесенєм панщини на Буковинї около Чернівців, де зібралось до *двіста лїрників* а з тих більша часть *зза кордону* (як казав Зах. Головатий), се-б то з України. Зах. Головатий хоть був на місци зборів, однак яко поводир не мав до нарад лїрників приступу, а через се не міг більше нїчого про ті збори розказати. Не знаю, чи найде ся поміж галицькими лїрниками, старший віком від Зах. Головатого, щоби дав нам лучші вісти так про збори, як і цїлу орґанїзацию лїрників. Вістка подана Зах. Головатим важна для нас тому, що вона вказує на близші зносини галицьких лїрників з українськими.

На звязи галицьких лїрників з українськими вказує також мова лїрників, котра по обох сторонах України-Руси майже одна і та сама. Я подаю при кінци моєї розвідки порівнуючий словарець мови галицьких і українських лїрників а може з часом дасть ся доповнити ті слова, які в одній записані а в другій не находять ся. Мову свою удержують лїрники в дуже великій тайнї. Я записав значну часть слів сеї мови в селї Кипячцї від молодого парубка Павла Білецького, що через сїм лїт був поводирем свого батька, старого лїрника Юрка.[1]) Дальшу часть слів доповнив я від лїрника Зах. Головатого, що зразу віднирав ся знаня сеї мови, мимо того, що я заговорив до него мовою лїрників. Пізнїйше подавав він менї слова дуже радо, однак просив, щоби-м не звірив ся перед лїрниками, звідки я списав сю мову.

Мову українських лїрників зібрав В. Боржковський від лїрника з Мизякова, як також від жебруючого дїда з Мизяківської Слободи, Андрія Поліщука. Оба просили В. Боржковського, щоби їх імен не виявив лїрникам, бо вони би за се тяжко відпокутовали.

Мова лїрницька називає ся *„лебійською“* (від лебій — дїд), *„лобурською“*, а в Галичинї також крім першої назви

---

[1]) Гляди впрочім „Дѣдовска (жебрацка) мова“. *Зоря* 1886, ч. 13—14.

„лепетúнськоюˮ. Лїрники уживають єї лише тогдї, коли нїкого нема коло них, або так тихо, щоби єї нїхто не почув.

В мові лїрницькій найде ся богато слів чисто руських лише перекручених, як примiром: *вкорити, укорити* значить вити, *маскóрити* — мастити, *дермóнити* — дерти, *застїжмóрити* — застягати, *грївóшитись* — грїтись, *возмонити* — везти, *платóшити* — платити, *позїкóрити* — пожичати, *хлївóшник* — хлїв, *цїлїтний* — цїлий, *шалéко* — далеко, *шолóто* — болото і. т. д.

Крім слів руських находимо в мові лїрницькій також чимало слів *грецьких*. На примір наведу лише кілька а решту викажу в порівнуючім словарци. І так *гáлусть* в мові лїрницькій означає сіль гр. ἅλας т. с. зн., *кімáти* — спати гр. κοιμᾶτ т. с. зн., *плїнчити* — мити, гр. πλύνω т. зн., *мíкрий* — малий гр. μικρός т. зн. і. т. д.

Питанє, звідки взялись слова грецькі в лїрницькій мові, я поясняю собі тим, що їх перейняли лїрники від грецьких кольонїстів в Новоросиї,[1]) хоть не виключена також можливість, що були иньші дороги, якими слова грецькі дістались до мови лїрницької.

Значна часть слів мови лїрницької для мене невияснена, як прим. *біл́юга* — редьква, *віслóко* — яблоко, *ворнáчка* — качка і т. д.

Про початок мови лїрницької, як також про причини повстаня сеї мови годї сказати що небудь позитивного. Павло Білецький, від котрого я записав значну часть словарця лїрників, сказав менї, що лїрники мстились в часї панщини за кривди, які терпіли бідні люди від недолюдків-панів, та й в цїли тайного порозуміня поміж собою утворили ту мову. Тої замітки Павла Білецького не можу брати за міродайний доказ причин повстаня мови лїрників і їх орґанїзациї, бо окрім ще одного оповіданя селянина Павла Стойка, що і ославленого недолюдка ґр. Ґолїївського з Глїбова коло Скалата, убили лїрники в змові з служащим ґрафа, більше таких оповідань я не найшов.

---

[1]) Про кольонїзацию Новоросиї Греками, гляди: Д. Багалѣй: Колонизація новорос. края и первые шаги его по пути культуры. *Кіевская Старина*, 1889. Юль. Ст. 124—30.

Молитов в своїй мові лїрники не мають, окрім одного звороту, який додають часто перед другими молитвами: „*о Фез комунїський, до тебе кізїтаю*“, що значить: „Боже ласкавий, до тебе молю ся“.

Я записав також одну веселу лїрницьку пісню, яку лїрники висьпівують собі, коли нїкого чужого коло них нема:

„Коби менї ку́мса ся́на,
А до кумси ще тиринї,
І буте́льбух вовчану́,
Караво́на чорнобри́ва.

Переклад:

Коби менї хлїбець сьвятий.
А до хлїба трошки сира,
А до сира шклянка пива,
І дївчина чорнобрива“.

Коли-ж хто чужий наближаєсь, починають лїрники з окликом: „*мугирі* або „*ґавриї пнають*“ (хлопи (або) пани йдуть), сьпівати набожну пісню.

Цїкавою річию для нас, що мова лїрників має слова схожі з тайними говорами *шаповалів*, „*офенїв* і *злодїїв*. Я зіставив в порівнуючім словарци схожі слївця всїх названих говорів, а окрім того подаю з окрема поодинокі збірки слївець всїх тих говорів, а може з часом по доповненю словарцїв окаже ся поміж ними ще більша схожість. Не від річи буде, подїлитись з читачами близшими вістками, так про житє, як і мову шаповалів, офенїв і злодїїв.

Шаповали[1]) замешкалі в Новім Ропску [новозибківський уїзд, чернигівська ґубернїя] мають ще до нинї свій *шаповальский цех*, однак порядки цехові хилять ся до упадку, а нинї мало вже хто звязаний їх постановами. Шаповали виробляють з шерсти рогатої худоби і з овечої вовни білі і чорні шапки на подобу стятого стіжка, рукавицї і т. д. Крім роботи в дома, ходять вони також на заробітки, не дальше, як по чернигівській, полтавській, по части могилївській ґубернії. До подільської ґубернії, де п. Вал. Боржковський списав лїрницьку мову, не заходять шаповали нїколи. В місцях своїх подорожовань і у себе дома, мають шаповали репутацию доволї метких злодїїв і ошуканцїв. Украсти у „лоха“ [мужика] не

---

[1]) Ѳ. Николайчикъ: „Отголосокъ лирницкаго языка“. *Кіевская Старина*, 1890. Апр Ст. 123—4.

тілько вовну, але і що небудь друге, не числить ся, по гадці більшости шаповалів, за гріх. Жінки по селах знаючи їх натуру, не спускають вовни з очий і весь час сидять над роботою. Щоби увільнитись від нагляду, придумують шаповали всілякі способи. В тих злучаях у шаповала помисли невичерпані: деколи заболить у него так живіт, що ні сидіти, ні мовчати не годен; шаповал качає ся по помості, кричить і наполохає цілу хату. Газдиня біжить до сусідів за помочию а шаповал вкраде тимчасом „манёкъ“ (звій) вовни ваги 5. фунтів і сховає так, що всякі пошукования надаремні. Шаповали уміють також дуже удачно удавати падавицю. Щоби позбути ся нагляду хозяйки, уживає часом шаповал дуже варварського способу: підрізує струну лука, за помочию котрого виробляє свої товари, а зайнявши безпечне для себе а небезпечне для ґаздині місце, тягне за підрізану струну так сильно, що вона рве ся і протинає лице ґаздині до крови. Бували також злучаї, що шаповали займались поменчими крадіжами на ярмарках, за що їх бито без пощади. В Ропску суть люди пересьвідчені, що ні один шаповал не жиє довго тому, бо в него відбиті печінки. В дійстности шаповали начинають скоро хирляти та умирають доживши сорок літ, рідко пятьдесятки, а часами гинуть в трийцятім році житя. Але розуміє ся, їх вчасна смерть дасть ся пояснити нездоровим воздухом в хаті, де вони працюють, як також їдким порохом шерстяним, що впливає дуже погано на легкі. Ф. Николайчик подав нам до 120. слів з говору шаповалів, з чого більша половина ідентична з словами мови лїрників. Фонетика говору новоропських шаповалів — білоруська.

Не менче лихою славою, як шаповали, можуть також повеличатись дрібні російські торговці, звані *офенами*. По упадку торговлї в Суздальськім уїздї взяли ся мужики Алексинської волости (ковровського уїзда) вже в р. 1700 до торговлї, ходячи з села до села з коробками, наповненими найпотрібнїйшими річами для житя селян. Тою торговлею почали займатись і другі села, а хоть в 1857 році торговля значно упала, то все таки трудились нею чотири міста і 130 сіл Володимирської ґубернії.[1]) Торговці ті звались офенами, а їх

---

[1]) Вѣстникъ импер. геогр. общества. Петерб., 1857. Кн. II. „Суздала офени или ходебщики“. Ст. 90.

мова *офенською* або *суздальскою*,[1]) від імени колись торговельного Суздалю. Срезневський і Ґарелїн називають говір офенів „*галивонское* нарѣчіе". Назва „офени" до нинїшного дня не вияснена достаточно. Діфенбах гадає, що вона нагадує грецькі Атени і доказує, що деякі слова взяті живцем з грецького.[2]) Даль[3]) зве мову офенів також *ламанською* і каже, що час повстаня єї незвістний, хоть додає, що офени ковровського уїзда, розсипались вже в р. 1700 по цїлїй Росиї, під іменем масиків. Безсонов находить в офенській мові, богато слів грецьких і відносить їх до давних часів торговлї на Суржоськім морю. Мова офенів розповсюднена дуже широко, тим більше, що і росийські кушнїрі зложили собі свою мову, перейнявши по части офенські слова. Також жебраки, злодїї, конокради рязанської і тверської ґубернїї говорять майже тим самим офенським язиком з невеликими перемінами і звуть єго *кантюжним*[4]). Подібно як в мові лїрників можна найти богато слів перекручених з українського, так і мова офенська переіначила чимало росийських слів. Богато слів придумано і поясненє їх етимольоґії дуже трудне. Мова офенів уживає ся після правил росийського язика.

Остатним говором, який входить до моєї розвідки, єсть говір галицьких злодїїв. В якій цїли зложили собі вони окрему мову, про се, здаєсь, не треба говорити. Мову свою називають злодїї *босанською*, від імени варшавського бандита Босапа, щó після слів Фельштинського,[5]) мав бути творцем сего говору і орґанїзатором злодіїв і котрий за часів короля Станїслава Августа вислав одно рамя своєї банди аж під Львів. Говір злодїїв називаєсь також *лємберґським* від нїмецької назви міста Львова, де „w głównym kryminale, jakby na jakiej wszechnicy, od starszych braci złodzieji, kandy-

---

[1]) Під такою назвою ввійшов говір офенів, яко осібний славянський язик до словаря видапого царицею Катериною „Glossar. comparativum linguarum totius orbis" (1785 - 7). Словаря сего я не видїв, однак звістку ту знаю від д-ра Врат. Яґіча.

[2]) „Beiträge zur vergl. Sprachforschung", v. Kuhn und Schleicher, B. IV. „Ophenische Sprache", Ст. 328 - 41.

[3]) „Толковый словарь живаго великор. языка", Володим. Даля. Петерб., 1880. Т. I. „О искуственныхъ языкахъ", ст. LXX—LXXII.

[4]) Op. cit. Ст. LXXII.

[5]) Ks. Henryk Felsztyński: „Wiadomość o języku bosańskim w Galicyi". Рукоп. бібл. Осолїнських у Львові. Ч. 1466.

datom w inkwizycyi karnéj zostającym, narżecze to bywało wykładane".[1]) Для осторожности, щоби хто чужий научившись їх мови, не слїдив їх і не розвідав ся про їх тайни, зміняли злодії львівські свої „гасла", якими були у них звичайно три місця: „zabudowanie Pijarów" (теперішний шпиталь), вязниця Марії Магдалини і „małe kasarnie", де сиділи полїтичні провинники. Шпиталь звав ся звичайно „wysokie okna", але назва що дня змінялась. Фельштинський додає, що коли-б який лїтерат для студиованя злодійського язика поважив ся був зайти до котрої небудь з злодійських кнайп на Сїняві або Підзамчу і заговорив по „лємберґськи", учув би всейчас відповідь: „A jak się ninie (нинї) nazywają „wysokie okna"? Коли-б на то не дав вдоволяючої відповіди, мусїв би скоро вдирати, щоби вийти цїлим. Годї не признати злодїям в уложеню своєї мови певного дотепу. Подібно як старі Римляни, пише Фельштинський, дїлять босани ніч на три части, котрі звуть „zabywankami". Від 6-тої до 8-мої вечер єсть перша, від 8-мої до 10-тої друга, а від 10-тої до півночи трета „zabywanka", по чім слїдує сон — „kimanka". Босан не питає про годину інакше, як: „po któréj zabywance?", а наколи одержить відповідь, що по другій, то знає, що вже по десятій. „Chmura" в босанів означає поліцийного ревізора, а „czarna chmura" — судового радника і т. д. Босани мають також пісні в своїй мові. Одну наводить нам Фельштинський з повісти Дзєржковського „Kuglarze".

„Bnáje binia wedle kwáczu,
Dzień kláwy ci, mój bucháczu,
Dzień kláwy ci gustowány,
Miniasz hélich pobuchány.
Kláwo hiżysz, kláwo trójisz
A o binię nic nie stoisz".

Переклад: „Idzie dziewcze koło aresztu, Dzień dobry ci mój złodzieju, dzień dobry ci kochany, masz pieniądz kradziony. Dobrze pijesz, dobrze jadasz, a o dziewczynę nie dbasz."

Відміна слів і склад мови босанської відбуває ся після правил польского язика.

---

[1]) Ibidem.

Звідки взяла ся та схожість лїрницької мови з наведеними говорами? — таке питанє насуне ся нам мимоволї на гадку. О якімсь злучайнім утвореню тих говорів, незалежно від себе, годї говорити, бо тяжко подумати, щоби слова чужі, нерідко взяті з грецького язика, могли злучайно попасти нараз до словарцїв аж кількох тайних говорів. Найблизшим поясненєм подібности тих говорів, був би догад, що поміж лїрниками з одної сторони, а шаповалами, офенами і злодіями з другої, істнували якісь звязи. Правда, що зносини з подібними елєментами, могли би кинути лихе сьвітло на ту честноту і солїдність, якими сливуть лїрники, а однак хто знає, чи социяльні відносини не зневолювали лїрників шукати собі в них союзників.

Слїди колишньої орґанїзациї лїрників вправдї не такі ясні, щоби з них можна вивести заключенє на дїяльність і значінє лїрників в нашій суспільности а однак спитаю, чи потрібна була орґанїзация для лїрників, котрих цїлию було лише, нагадувати людям о добрих дїлах і Бозї? Дальше, чи до сеї сьвятої цїли, потрібне було утворенє окремої мови, схожої з другими тайними говорами? Вкінци запитаю, чи-ж то поважанє, з яким відносить ся наш нарід до лїрників, виходить л и ш е з того, що він уважає їх за Божих старцїв, що осьпівують людям муки угодників Божих і прославляють милосердіє Всевишнього? Менї видить ся, що всьо то каже нам підозрівати, що лїрники відгривали в житю нашого народа якусь важнїйшу социяльну ролю. Чи були вони местниками за кривди закріпощеного народу, або чи роля їх була иньша — се можуть з часом виказати дальші вислїди на тім поли.

СЛОВАРЕЦЬ.

Галицькі лїрники:	**Українські лїрники:**
	алю́шник оселедець,
балю́жник гній,	
	бала́йка уста,
бара́й ч. мн. бараї образ,	бараї образи,
барва́т волосє,	барва́т волосє,
баро́т кожух,	ба́рмус кожух,
Офени:	бурмя́къ опанча, бурмё-[ха кожух,
баті́й отець,	баті́й отець,
	бату́зник мотуз,
	забату́зить ся повіситись,
	бахті́й тесть,
бе́нити курити,	ба́нити курити,
бе́тляти бути,	бе́тляти бути,
забе́тляти забути,	забе́тляти забути,
	беца́к жовнїр,
бі придавка, яку майже всюда можна класти,	бі вже — вже, бі твій — [твій,
біку́та палиця,	
біку́цель поліцай,	
білю́га редьков,	
бішту́р патик,	
боси́вний босий,	боси́вний босий,
	бо́тень борщ,
	ботня́к бурак,
	бу́кша кваша.
бурві́нь овес,	
бутельбу́х чарка,	

Галицькі лїрники:	Українські лїрники:
	Вандзо́рити вести,
	вивандзо́рити вивести,
	повандзо́рник провідник,
Шаповали:	вандзи́рить везти,
Офени:	ванда́ть, ванды́рить — [вести,
ве́сло масло,	
Шаповали:	сви́сло масло,
(гл. мислю́га — солома),	веслю́я солома,
відо́ймити відобрати,	
віслю́ко яблоко,	ве́слюко яблоко,
віслю́жниця яблонка,	веслю́шниця яблонка,
Шаповали:	вислаки́ яблока,
ви́юхти вийняти,	
	вихро́ сїно,
Шаповали:	вихро́ сїно,
	ви́ляксати вилїзти,
вко́ритись учитись,	
навко́ритись вивчитись,	науко́ритись вивчитись,
вко́рник або лїко́рник [учитель,	науко́рник учитель,
	лїко́рити лїчити,
	лїко́рник лїкар,
вовча́к пиво,	вовча́к пиво,
возмо́нити везти,	
возмо́нник візник,	
воїти — хотїти, я во́ю — [хочу,	во́лити — хотїти, мунько́- [волю хочу,
воло́т осел,	воло́т кінь,
во́лта кінь,	воло́тиця кобила,
Шаповали:	воло́тъ кінь,
ворна́чка качка,	варна́га курка,
Шаповали:	варна́чка курка,
Офени:	варыха́нка курка,
востро́ка дорога,	восто́рка дорога,
Офени:	истрёка дорога,
вошу́т лїс,	(гл. о́ксим — лїс),
Шаповали:	во́ксикъ лїс,
Офени:	вокса́рь — лїс, воксары́ — [дрова,
всно́пити втопити,	

Галицькі лірники:		**Українські лірники:**
		все́ськи всьо,
вяпе́рти взяти,		япе́рити, запе́рити взяти, [наяпе́рити назбирати,
	Шаповали:	япе́рить взяти,
гавли́та корова,		авли́да корова,
		авли́дник пастух,
		явли́д віл,
		явлидиня́ теля,
	Шаповали:	али́да шерсть корови,
	Офени:	волы́ня корова,
гаври́ш горох,		гаври́ш горох,
	Офени:	гавре́й горох,
		гаври́шник біб,
		гаври́шниця фасоля,
гаври́дити лгати, брехати,		аври́дити лгати,
гаімо молоко,		а́льмо молоко,
	Шаповали:	гальмо́ „
	Офени:	гальмо́ „
	з грецького:	γάλα „
га́лусть сіль,		га́лусть сіль
	Шаповали:	га́ласть „
	Офени:	я́лось, я́лость — сіль,
	з грецького:	ἅλας сіль,
гальо́мий високий, глубо- [кий, великий,		гальо́мий глубокий,
	з литовського:	gelmé, gilumá — глубина,
гарбу́т гуска,		арбу́тка гуска.
гарти́ха горівка,		герти́ха горівка,
	Шаповали:	га́рда, гарды́манъ горівка,
гла́да голова,		(гл. лавда́ — голова),
гора́ти давати, 1. ч. гора́ю,		
грівó́шитись грітись,		
ґаврі́й пан, дідич,		каврі́й пан, дідич,
ґаврі́йка пані, дідичка,		каврі́йка пані, дідичка,
	Шаповали:	кавре́й пан, дідич,
	Офени:	ховря́къ пан, дідич, ховря́чка пані, ховрячё-

Галицькі лірники:		Українські лірники:
		нокъ панич, ховреёшна панна,
	Злодії:	káwruk пан, kawrúczka [пані,
ґец жид,		ґу́дзь жид,
ґе́циха жидівка,		ґу́дзівка жидівка,
		ґу́дзеня жидок,
	Шаповали:	кгу́дъ жид,
ґорґу́ль жовнїр.		
дейка вода,		де́лька вода,
де́йниця керниця,		
де́льман став,		
		делю́шник пором,
		вде́льчитись втопитись,
дермо́нити дерти.		дермо́нити дерти,
дермо́нка дїра,		дермо́нка дїра,
видермо́нити видерти,		
		дергу́нця млин,
	Офени:	дерню́ха спір,
		дїко́нчик десятник,
	з грецького:	δέκα десять,
		докурго́нити дігнати,
		досадо́мка досада,
ду́лений теплий,		дуля́сний теплий,
ду́лити палити,		дуля́сити палити,
ду́ляс огонь,		дуля́сник огонь,
	Шаповали:	дуля́сникъ „
	Офени:	ду́льно горячо, ду́льний червоний, ду́ликъ огонь, дуля́сникъ сонце, дульа́сница ясна краска,
	Злодії:	dúlec папіроска,
		zadúlić запалити,
		духо́мка душа,
		дя́хнити дати,
		отдя́хнити віддати,
закатло́ха скриня,		
застїжмо́рник застїжка,		

Галицькі лїрники:	**Українські лїрники:**
застїжморити завязати,	
	захарбе́ля торба жебрача,
	захарба́нник мішок,
	звертї́й пояс, вуж,
	зївро́ ведро,
зїкро́ вікно,	зїкро́ вікно,
зїкра́ очі,	зїкра́ очі,
зїта́ти, кізїта́ти — просити, молити,	зїта́ти просити,
зїта́ти ша́тер — мовити молитву,	зїта́ти ша́тер молитись,
Офени:	зети́ть говорити,
Злодії:	zitać говорити,
з грецького:	ζητέω шукаю, прошу, желаю, жадаю,
зїтко́ жито,	зїтко́ жито,
	зїто́мити жити,
	злобу́ськати збирати, збирати сметану з молока,
	зру́тити скинути,
	пору́тити покинути,
	жоклїя чарка,
	йо́нус син,
	йо́нуска донька,
йо́рий старий,	йо́рий старий,
	йо́руста старість,
Шаповали:	йо́рый старий,
Офени:	гиру́ха старуха,
	ги́рый старий,
з грецького:	γέρων старець,
	кадро́ коноплї,
каме́ха шапка,	каму́ха шапка,
канти́ти говорити,	скаканти́ти говорити,
поканти́ти показати,	
(гл. ске́титись бути злим),	сканти́тись бути злим,
	ка́ня шинок,
Шаповали:	ка́ня „
капе́ля шинок, чи не з лат.:	caupo-onis? шинок,

Галицькі лїрники:		Українські лїрники:
капо́шник ключ,		
відкапо́нити вітворити,		
закапло́нник замок,		закапло́нник гамок,
закапло́нити замкнути,		закапло́нити замкнути,
	Шаповали:	закаплу́нить „
кара́бля лижка,		карабе́льна лижка,
	Шаповали:	кара́бка „
карaво́на дївчина,		карaво́на дївчина,
		катра́ти закопати, сховати,
		покатра́ти поховати,
		скатра́тись сховатись,
ка́чити сидїти,		ка́чити сидїти,
		накачи́тель настоятель,
		гальо́мий накачи́тель — становий,
ке́міть ніч,		ке́міть ніч,
ке́міти смеркати,		
кі́мати спати,		
кімота́ти ночувати,		кеміта́ти ночувати,
	Шаповали:	кима́ть спати,
	Офени:	кима́льниця спальня, ліжко, кима́ть спати, кимальни́цъ диван.
	Злодїї:	kima ніч, kimanka спанє, kimać, kimciać спати.
	з грецького:	χοιμάω-εω спати,
ке́рити пити,		ки́рити пити,
		кира́ка піятика,
		уки́раний пяний,
	Шаповали:	ке́рить пити,
	Офени:	кёро́ пиво,
ке́рх свиня,		ки́рха свиня,
		кирхуня́ порося,
		кирху́шник хлїв,
	Шаповали:	ки́рха свиня,
кі́ксати клакати,		
кі́ндик рік,		кинди́к рік,
кі́та яйце,		кіто́ яйце

Галицькі лїрники:		Українські лїрники:
		ре́псане кіто́ крашанка,
кле́вити робити,		клево́тити робити,
розкле́вити роззути з чобіт,		
вкле́вити взути чоботи,		
кле́вий добрий,		кле́вий добрий,
кле́ве добре,		кле́ве добре,
некле́вий злий, квасний, [гіркий,		некле́вий злий,
некле́ве зле,		некле́ве зле,
	Офени:	клёвой добрий, клёво до- [бре,
	Злодії:	kláwy добрий, kláwo добре, niekláwy злий, niekláwo зле,
	з грецького:	τό κλέος слава, честь,
клї́мати красти,		клїма́ти красти,
		клїму́та злодійство,
		клїму́тник злодій,
климту́р ринський,		
клю́са церква,		клю́са церква,
		клю́сник хрест,
	Офени:	оклю́га церква,
	з грецького:	ἡ ἐκκλήσια-ας церква,
клю́жити лежати,		клю́жити класти,
клю́жниця підлога,		
поклю́жка постїль,		поклю́жниця постїль,
		поклю́житись лежати,
	Шаповали:	клю́жить красти,
	Офени:	клю́жить лежати,
		кові́сто тїсто,
		кові́зник коваль,
		кові́зниця кузня,
ковту́р горнець,		ковту́р горнець,
		ковту́рниця збанок,
	Шаповали:	ковты́ръ горнець,
кого́нити гнати,		
закого́нити загнати,		
викого́нити вигнати,		

Галицькі лїрники:		Українські лїрники:
		ко́льба розпустниця,
		комрій живіт,
кондїй пиріг,		(гл. пундїй пиріг),
	Офени:	скундя́къ ч. мн. скундя́ки [пиріг,
		ко́нто, що се? — а ко́нтоль, отже що?
		ко́псаля бійка,
ко́псати бити,		ко́псати бити,
	Злодїї:	kobzać „
ко́рх піп,		ко́рх піп,
ко́рха попадя,		корхиня́ попадя,
корхиня́ попович, попівна,		корхи́нич попович, попівна,
ко́тинь віз, санки,		ко́тинъ віз,
крава́тка повивач,		
красї́нка ягода,		красї́нка кров,
	Офени:	краси́мный червоний, краси́ма кров,
креме́д ч. мн. кремеди́ бурак,		
кремі́з чосник,		
	з грецького:	κρόμυον, κρόμιζ цибуля,
крі́со мясо,		крі́со мясо,
		сі́водне крі́со гижки,
	Шаповали:	кре́со кре́синное мясо,
		кре́со пле́ное солонина,
	Офени:	крёсо, коре́со мясо,
	Злодїї:	kréso мясо,
	з грецького:	κρέας „
крику́сати кричати,		кри́ксати кричати,
		крі́м гріх,
		крімі́шний грішний,
кру́ляти варити,		ку́рляти варити,
		крути́ло колесо,
ку́близько близько,		
		кувестія́не християни,
ку́вечер вечер,		ку́вечер вечер,
	Офени:	ку́чарь „
кувізо зелізо,		(гл. ковізник коваль),

Галицькі лїрники:	**Українські лїрники:**
Шаповали:	ку́везно тяжко,
ку́динь день,	ку́день день,
кудо́н дзвін,	кудо́вник дзвін,
кудо́нити дзвонити,	кудо́нити дзвонити,
Шаповали:	кудо́мникъ дзвін,
ку́затра завтра,	ку́затра завтра,
ку́зач час,	ку́зач час,
ку́лати бити,	ку́лати бити,
	кула́шниця оружіє,
	кула́шник стрілець,
заку́лати забити,	заку́лати забити,
поку́лати побити,	поку́лати побити,
Офени:	отку́лати вівторити,
ку́лопата лопата,	
кума́ток шматок,	кума́тюк шматок,
кума́точок шматочок,	кума́точок шматочок,
ку́мса хлїб,	ку́нсо хлїб,
кізїтати ку́мси жебрати,	
кумуні́ський ласкавий,	
ку́рга лїра,	ку́рга лїра,
ку́ргати грати,	ку́ргати грати,
	ку́гратись бавитись,
кура́шник музикант,	кура́шник музикант,
Офени:	кури́ка пісня,
	кури́шать сьпівати,
	курди́миль вуйко,
	курдими́лька тїтка,
	кути́га комната,
куче́рба вчера,	куче́рба вчера,
кучмо́рити кусати,	кусмо́рити кусати,
	кусмо́рники зуби,
	пухті́й бідак,
Шаповали:	кухте́ча бідак, біднота,
	ла́вда голова,
	ла́нюс лях
лама́хи печиво,	
лебі́й дїд, жебрак,	лебі́й жебрак,
ли́петень дїд, жебрак,	

Галицькі лїрники:	**Українські лїрники:**
лебі́йский, жебрацький,	лебі́йский жебрацький,
ли́петиньский жебрацький,	лобу́рский „
ле́кша каша,	ле́кша каша,
	лекшу́ниця ступа,
ле́шен ч. мн. ле́шнї рак,	
лї́нчити прати, мити,	плї́нчити прати, мити,
	плїний білий,
Шаповали:	плени́ть прати, пленый [білий,
Офени:	плёно мило,
з грецького:	πλύνω прати, чистити,
лї́пати дивитись, видїти,	влї́пати дивитись, видїти,
	лїпно́ ясно,
	влїпу́шний видючий,
	ка́лїпний слїпий,
Шаповали:	лепки́ очі,
ломо́ськати ломати,	
лопо́тити молотити,	лопо́тити молотити,
лопо́тня тік, стодола,	лопо́тня стодола,
ло́пух чобіт,	
лопуха́р швець,	
Шаповали:	лапухи́ ч. мн. чоботи,
Офени:	лопу́хи чоботи,
Злодії:	ори́сђу чоботи,
	лоскотиро́ полотно,
	ло́хатись сьміятись,
ли́га вовк,	ли́га вовк,
Офени:	лыкусъ вовк,
з грецького:	λύκος вовк,
ля́мос вязниця,	
	макохтї́й місяць,
макува́ти різати,	
махли́шник різник,	махли́чник косар,
	махли́ч ніж,
	махли́чити різати,
	вимахли́чити вирізати,
	махлува́ти теригу копати [землю,
Шаповали:	махи́ль ніж,

Галицькі лірники:	Українські лірники:
мана́тка сорочка,	мана́тка сорочка,
	мана́та біле,
Злодії:	maniáta, maniatka со-
	манько́ я, [рочка,
	мане́йский наш,
маско́рити мастити, замі-	
маско́рник щітка, [тати,	
матла́к тютюн,	
матла́нник капшук на тю-	
матлї́йка файка, [тюн,	матлї́йка цигарниця, ціґа-
матло́ха табака,	мутла́ха табака, [рето,
Шаповали:	матло́ха „
ма́хий малий,	
ме́хенький маленький,	
махлова́ти жити,	
ме́х чоловік, муж,	
	ме́хли вівці,
Шаповали:	ме́рхля вівця,
мі́крий низький,	ме́крий малий,
	ме́кренький маленький,
Злодії:	míkro мало,
з грецького:	μικρός малий, низький,
	міньчити мати,
мислю́га солома,	
мислю́жник капелюх,	
мня́ти мати,	
Офени:	мня́ть бути,
Злодії:	míniać мати, дістати,
	мо́здір чоловік,
моги́р хлоп. То слово находимо в „Оповіданях“ Марка Вовчка. Т. І. Ст. 124 — мугі́р в значіню хлоп.	
	моргу́ля неділя,
	мо́рзник чосник,
морзу́ля цибуля,	морзу́ля лук,
мо́тинь кіт,	мо́тень кіт,

Галицькі лїрники:	Українські лїрники:
Офени:	мотафо́нъ, мота́к кіт, мо-[тафо́нша кітка,
му́ляс мід,	ми́ляс мід,
муля́сниця пасїка,	миля́сниця пасїка,
	миля́сник улій,
омиля́сник цукор,	омеля́сник цукор,
Шаповали:	гомерля́съ цукор, мід,
Офени:	емеля мід, емельа́шникъ [медівник,
з грецького:	μέλι мід,
	мурго́м бігцем,
назїко́ритись називатись,	
	накато́рський сотський,
наке́виця рукавиця,	
наке́вичник рукавичник,	
на́стї штани,	па́сїки штани,
наю́тник кухар,	
наю́тничка кухарка,	
	на́хтити найти,
	обна́хтити перешукати,
не́міть нема,	не́міть нема,
не́хер ніж,	
нові́ний новий,	нові́вний новий,
но́скотинь ніс,	
ню́ньчик син,	
нюньчичка дочка,	
	о́боки ч. мн. чоботи,
о́брут фелон,	
обру́тник ремінь,	
обруто́к, дерево, дрова,	о́брутки ч. мн. дерево, дро-[ва,
Офени:	бру́тъ стовп,
	о́брутень голуб,
обсти́рник пастух,	
	одчипо́рити відчипити,
	окси́м лїс,
ома́ниця мати,	ма́ниця мати,
осня́к гній,	осня́к гній,
остепі́р піч,	сте́пур піч,
Шаповали:	сте́пня „

Галицькі лїрники:		Українські лїрники:
	Офени:	стёпакъ піч,
		ошáрник ярмарок,
отерплю́х парубок.		терпелю́к парубок,
отерплюшóк хлопець,		
отропíль поле,		стропíля поле,
пандї́чити падати,		пандíкати падати, клячати,
		пасóрити пасти,
		пасти́кляти ждати,
парнáта жаба,		
		пікóта ріг,
		безпікóтний безрогий,
пітрос камінь,		
	Шаповали:	пи́трусъ камінь,
	з грецького:	ἡ πέτρα скала, камінь,
		плаву́тень індик,
платóшити платити,		
переплатóшити перепла-[тити,		плихтí плечі,
		пли́ксити плакати,
	Офени:	плáксить „
пнáти йти,		пнáти йти,
	Злодії:	bnać йти, róbnać пійти,
позїкóрити пожичити,		
		покривóшниця покритка,
помéкленько поволи,		
		помíньчити перейти,
		пóсо богато,
правóшити рядити,		правóшити рядити,
правóшити слугóмку — [правити службу Божу,		
направóшити направляти,		направóшити направляти,
		приюхнити прийняти,
псáлити сьпівати,		псáлити сьпівати,
		псáльня пісня,
псáльник, пцáйник — дяк,		псáльник дяк,
	з грецького:	ψαλλω, ψαλω грати,
пцáлка риба,		псáлка риба,
	Шаповали:	псáлка „

Галицькі лірники:	Українські лірники:
Офени:	псалю́ча, псаля риба,
з грецького:	ψάρι, ὀψάριον риба,
пу́лити купити,	опу́лити купити,
пропу́лити продати,	пропу́лити продати,
Шаповали:	впу́лить купити,
Офени:	пу́лити купити, пропу́ляти продавати, пуля́тель купуючий, пульчи́ха куп- [чиха,
Злодії:	орúlіć купити
з грецького:	πωλῶ, πουλω продавати,
	πουλητής купець,
	пундій пиріг,
пухта́лка булка,	пухта́лка пампух,
Шаповали:	пухта́лка подушка,
	пи́хтити пчихати,
ра́псати читати,	ре́псати читати,
	ре́псаня книжка,
	ре́псник акафист,
ра́псаня кле́вити писати,	
ра́ха жінка, баба,	ра́ха жінка, баба,
Шаповали:	ра́ха „ „
рахті́й дощ,	рахті́й дощ,
рахти́ть падає дощ,	
Шаповали:	марахо́нька дощ,
Офени:	грахомъ дощ,
з грецького:	βροχή дощ (?),
рівóшник рів,	
	риза́вка кукуруза,
	рута́вка рука,
	рута́вниця рукавиця,
	сабасні́й сам,
	савро́шини молитвини,
са́павка качка,	
Шаповали:	са́повка качка,
свіро́д город,	
сві́гра дах,	
світло́ха комната,	

Галицькі лірники:	Українські лірники:
Офени:	свѣтля́ха комната, свѣ-[тля́хъ місяць,
	сьвіто́мка сьвітло,
свири́т дитина,	
свиста́к комин,	
	свя́хта сьвята,
сі́вгород місто,	
сіверка зима,	сі́верниця зима,
сі́вер сніг,	сі́вер сніг,
сіверно зимно,	сі́водно зимно,
сіверити мерзнути,	сівирити мерзнути,
Офени:	сиво́ха зима, сива́нникъ ледівня, сиво́нно холодно,
	сипя́га опанча,
скако́мити скакати, гуляти.	скакомити скакати, гуляти,
скако́мка танець,	
скате́ля талїр, полумисок,	скительня́ миска,
	ските́льник рубель,
ске́л пес,	скі́ц, скіцяга пес,
ске́лиха сука,	скели́ха сука,
Шаповали:	скицъ пес,
Злодії:	skiéł пес, сторож,
	скере́тник урядник,
ске́титись бути злим,	
	ски́тити відойти, умучити,
скрипота́ двері,	скрипота́ двері,
Шаповали:	скрипцы брама,
одскрипота́ти відчинити,	одскрипота́ти відчинити,
ску́льбати любити,	ку́льбати любити,
скульба́нка коханка,	
	ску́мити знати,
Шаповали:	ску́мать „
Злодії:	kúmać розуміти,
сля́кати ждати,	(гл сте́кляти ждати,
досля́катись діждатись.	
слуго́мка служба,	слуго́мка служба,
слуго́мити служити,	слуго́нити служити,
	слуго́нниця слуга,

Галицькі лірники:		Українські лірники:
слухо́ма ухо,		слухомка ухо,
слухо́мити слухати, чути,		слі́хтити слухати, чути,
сно́пка весна,		
		со́ботка субота.
солу́дкемне цукор,		
спи́н чорт,		
спомі́кувати сповідати,		
ставе́рка кварта,		
		стави́ньчик спільник,
		ставре́ники вареники,
		старо́хи крестини,
	з грецького:	ὁ σταυρός хрест,
		сте́блюк ягода,
		стеблю́шниця вишня,
		стекля́ти ждати,
		сти́л сти́з зад,
	Шаповали:	сты́га зад,
	Злодії:	stýja „
сто́дий богатий,		сто́тень богач
несто́дий бідний,		
	Шаповали:	сто́дный богатий,
	Офени:	сто́дъ бог, сто́денъ богатий, сто́дно богато, стодье́ть богатїти,
сто́чити стояти,		сти́чити стояти,
	Шаповали:	сты́чить „
	Офени:	сты́чить ставляти,
		сура́ський гарний,
		сухмо́рити сушити,
		сухмаї сухарі,
суя́чка гречка,		севя́ска гречка,
сю́рати знати,		сі́врати знати,
	Офени:	севра́ть „
		сївра́шниця керниця,
ся́нко сонце,		ся́нко сонце,
ся́йний гарний,		
ся́но сьвято,		
ся́ний сьвятий,		

Галицькі лїрники:		**Українські лїрники:**
ся́нник місяць,		
ся́нно погідно,		
неся́нно непогідно,		
та́нити нести,		тага́нити нести,
	Шаповали:	тахти́ть „
		тартаса́ ковбаса,
тате́ри коралї,		
тири́нь сир,		тири́н сир,
тири́жник картофля,		тири́жник картофля,
		терна́вка сливка,
товпи́га сокира,		
		трасо́мити трясти, морозити,
		трасо́мниця лихорадка,
требу́х стіл,		
	Шаповали:	трепе́зъ стіл,
	з грецького:	ἡ τράπεζα стіл,
		трепе́лий добрий,
три́га земля,		тери́га земля,
	Шаповали:	ати́ра „
	з латинського:	terra „ (?)
тро́їти їсти,		тро́їти їсти,
трі́йка їдло,		трі́йка їдло,
	Офени:	тро́ить їсти,
	Злодії:	troić, trocić їсти, tro-[jańka уста,
	з грецького:	τρώϑειν їсти,
тро́няшний хорий,		тро́няшний хорий,
нетро́няшний здоров,		нетро́няшний здоров,
тру́нити хорувати,		тру́нити хорувати,
тру́зна мука,		
		трусни́к сито,
		утухмо́рити задусити,
фарті́йка запаска,		
фе́з Бог,		хве́сь Бог,
		хве́сь мане́йський бігме,
	Шаповали:	ахве́съ Бог, церква, образи,
фе́йко губа,		
фили́стка хустка,		хвелюстка хустка,

Галицькі лірники:		Українські лірники:
	Злодії:	felícha „
фі́рта двір, подвірє,		хві́рт двір, подвірє,
фія́нь голуб,		
хаза́ хата,		хаза́ хата,
	Шаповали:	ха́зъ дім, двір,
	Офени:	ха́съ подвірє,
по́хазь шинок,		
		поха́зник господар,
		поха́зниця господиня,
	Шаповали:	поха́зникъ господар,
	Офени:	поха́нья „
		ха́ля труп,
ха́ляти, сха́ляти вмирати,		ха́лити вмирати,
	Офени:	у́халка смерть,
	з грецького:	χαλάω звільнити, розвязати,
		халиста́ти цілувати,
		хало́ болото,
ханджоля́ти ягілку виво- [дити,		ханджува́ти ходити,
	Офени:	ханды́рить „
		хве́рть, те́мих чорт,
хви́льник годинник,		
хви́льниця година,		
хезитись встечись,		хе́зити вправлятись,
	Офени:	ске́сить ся злитись,
херута рука,		
	Шаповали:	хи́рка рука,
	Офени:	хирга́ рука, ч. мн. хирки́, накерёшницы, накерёги рукавиці, нахирёшникъ [перстінь,
	з грецького:	χείρ-ρός рука,
		хера́не люди,
	Шаповали:	хира́ни „
хлїво́шник хлїб,		
хо́дня нога,		ходу́га нога,
	Шаповали:	ходи́рка „
хо́мнї гроші,		хо́бнї гроші,
	Шаповали:	хо́вбы „

Галицькі лірники:	Українські лірники:
Злодії:	сhо́ркі „
хо́ро село,	хо́ри село,
Шаповали:	хо́рье „
з грецького:	χῶρος, τὸ χωρίον місце, пло-[ща,
хта́вка грушка,	
	хруста́вка грушка,
цьва́хта січка,	
	цесо́ просо,
цілі́тний цілий,	цілі́тний цілий,
(гл. шту́ба баба),	цу́ба баба,
	ци́за вош,
	ча́нити лити,
	нача́нити налити,
	сча́нювати зливати,
	чужі́вний чужий,
шале́ко далеко,	шале́ко далеко,
	шандра́к циган,
шате́р молитва,	шате́рниця молитва,
	шате́рник відпуст,
шве́ня кишеня,	
ше́нька торба, мішок,	
шку́татись боятись,	шку́титись боятись,
шму́ра бруд, пляма,	
шму́рний дурний,	зшму́рити здурити,
нешму́рний розумний,	шму́рний дурний,
Шаповали:	шмурны́й „
Офени:	смура́къ дурак,
з грецького:	μωρός „ (?)
шоло́то болото,	шало́то болото,
	шолови́на половина,
шо́сть гість,	
шо́м дім,	
	шпару́та варта,
	штаве́ра подруже, шлюб,
шту́ба баба,	
шуклі́йник коваль,	
	шулі́нці кацапи,
	шулі́ція поліція

Галицькі лірники:		Українські лірники:
		шулїцейський полїцийний,
шуманча́ опанча,		
шу́сто місто,		шу́сто місточко,
	Шаповали:	шу́сто базар, ярмарок,
	Злодії:	szústra місто,
я́ндрус брат,		я́ндрус брат,
я́ндруска сестра,		я́ндруска сестра,
яни́к весїлє,		яни́га весїлє,
		яни́чина сватанє,
		яни́читись сватати́сь,
	з грецького:	γάνυμαι веселитись, γαμέω [женитись,
ярдува́ти їхати,		гардува́ти їхати,
		яршина́ старшина,
		яшку́рниця пшениця,
я́шпурка пшениця,		я́шпурка булка,
є́піти коштувати, бі кілько є́піть? кілько коштує?		є́піть єсть.

Чисельники:

йо́ний один,		йо́н один,
	Офени:	ёнай, соный один,
двіна́ два,		двеня́ два,
шкіра́ три,		скера́ три,
ці́сара чотири,		сі́сара чотири,
	Офени:	кисёра "
	з грецького:	τέσσαρα "
пя́нтжа пять,		пе́нтза пять,
	Офени:	пе́ндръ, пе́нди пять,
ша́ндра шість,		ша́ндра шість,
	Офени:	шо́ндёръ, шо́нда шість,
се́мптіна сім,		ті́мара сім,
оті́мера вісім,		віті́мера, вісімти́ня вісім,
ді́вера девять,		ді́вора девять,
	Офени:	дивёръ, девяро девять,
ді́кона десять,		ді́кона десять,
	Шаповали:	де́канъ "

Галицькі лірники:	**Українські лірники:**
Офени:	дёки, деканъ десять,
з грецького:	δέκα десять,
дікона і йоний одинайцять,	дікона й йон одинайцять,
дікона і двіна́ дванайцять [і т. д.,	дікона й деня́ дванай- [цять,
двіна́ ра́за дікона двай- [цять,	деня́ дікон двайцять,
шкіра ра́за дікона трий- [цять,	скера́ дікон трийцять,
дікона ра́за дікона сто,	дікона дікон сто і т. д.,

йо́ний перший,	йо́ний, ю́тний перший,
двіний другий,	денешний другий,
шкірий третій,	скере́тний третій і т. д,
діконий десятий.	скіте́льнин рубель,
	деня́ скителів два рублї,
	шолови́на пів рубля,
	деня́ хобнї два гроші (ко- [пійка),
	сїсара хобнї дві копійки,
	руса́н плїний 15 копійок,
	сїса́рка, сїсара дікон [хобнїв 20 копійок.

Назви сїл в мові українських лїрників:

Кресни́к — Сальник. Моргунів — Сопрунів. Мурга́лівка — Павлівка. Мурга́нівцї — Дашкі́вцї. Шаїлів — Браїлів.

Говір шаповалів [доповнене]:

акру́ша хлїб,	говырда́ть говорити,
артю́хъ віл,	е́рчить їхати,
ашо́ха каша,	калуве́рный чорний,
баса́ть різати,	калу́зька тік,
боту́зъ жовнїр,	кана́вка коновка,
бурда́сы штани,	катру́ха шапка,

катру́шникъ шаповал,
ке́пель капелюх, шапка,
клащёбка коробка,
ко́четъ піп,
ку́ганъ циган,
кулы́га комната,
ламо́ный молодий,
лащо́га дорога,
лупи́ха картофля,
ло́хъ хлоп,
манёкъ кітка,
матра́ть їсти,
немки́ня короткий кожух,
нена́шкребень нема,
отгу́рить дати,
пару́та хата,
пару́ха вовна,
пе́рха мука,
пи́терень мішок,
пле́нный рубель,
плеха́ „баня" парня,
прота́рить продати,
скельницы комнати, хороми,
смо́рщъ борщ,
стре́лье дрова,
суга́ вода,
сужни́къ керниця,
тро́па борода,
ху́сый злий,
убы́рить взяти,
чеку́ла капуста,
чу́кать бити,
шпи́нський гарний,
штаке́тъ подорожний капелюх,
шупле́й овес,
якро́ вікно.

Чисельники:

1) сковди́нъ, 2) ба́крыхъ, 3) стро́мухъ, 4) бутырихъ, 5) повде́кана, 6) букше́нъ, 7) семжа́, 8) восемжа́, 9) девянжа́, 10) де́канъ, 20) ба́крыхъ де́кановъ, 30) стро́мухъ деканoвъ і т. д.*)

Говір офенів:

ба́шъ гріш, дві копійки,
би́рять давати, віддавати,
бирми́стръ бурмістр,
Боту́съ Москва,
бру́тъ аршин,
бру́дья дрова,
брудня́къ ліс,
бря́ять їсти,
брысы вага, тягарці до ва-[женя,
бурьмя́къ опанча,
бурмёха кожух,
бусвя́ной, бусой пяний,
буси́льникъ чай,
бусы́га пяниця,
буха́рка, буха́рочка, бу-[ха́рникъ чарка,
бухля́нка фляшка,
бухля́чка збан,
варзу́ха ч. мн варзу́хи [лихий,
варыха́нка курка,

*) „Отголосокъ лирницкаго языка". Ѳ. Николайчикъ. „Кіевск. Стар.", 1890 р. Апрѣль. Стор. 121—130.

ва́сильки волосє,
ва́хро, вѣ́хно сукно,
вахро́мы хороми,
взбраны́га, збраныха
брат, товариш,
вендю́хъ день,
вербу́ги очі,
вербу́хи брови,
верзе́нь лапоть,
ветёлка́ вя́тёлка качка,
верша́ло одївало,
верша́ло, вершальни́ца
[зеркало,
верта́нка комната,
визжёха плїть,
ви́дка правда,
вилю́хъ, вилю́къ заяць,
висма́хи наушники,
витерши́къ писар,
витери́ть писати,
витёркъ письмо,
витерни́ца каламар,
виту́съ дячок,
воло́ня сорочка,
волы́ня корова,
вокса́рь лїс, воксары́
[дрова,
вокса́рники, ворса́рники
[гриби,
вѣ́ршить видїти, глядїти,
вытёршикъ конторщик,
гавре́й горох,
гомы́ра, го́мзо вино, го-
[рївка,
графо́нница рогїжка,
гро́мадь телїга,
дербу́жникъ гребінь,
дербу́житься чесатись,
дробинa драбина,
дря́ба вода,
дря́бка горївка,
ду́дора ч. мн. дудоры́
ду́ликъ огонь, [склеп,
дульно́ горячо,
дульны́й червоний,
дульо́сница ясна краска,
[дулья́сникъ сонце,
дюпа́шникъ столець,
забазлава́ть запрягати,
забату́рникъ ключ до
забоѳу́ръ замок, [замка,
заботу́рочка коробочка,
заботурни́къ шафа,
забомпа́льница дуга,
звѣндя́къ дзвін,
звеньёха шкло, посуда,
зеха́ жито, зе́харь ячмінь,
зе́хло́ ч. мн. зехлы вікно,
жулни́цы ножицї, жули́къ
евра́хи штани, [пожик,
елтуха́ жінка, молодиця,
емелья́ мід, емелья́шникъ
[медівник,
ёрда́ть, ёрчи́ть їхати,
истрёка дорога,
кавья́, кави́ха ікра,
ка́зымъ, ка́лышъ, ка́лымъ
[користь, вигода,
карбо́ванецъ, кулко́вой
[рубель,
каты́шъ ч. мн. каты́ши,
[катели́къ колесо,
качу́ха тюрма,
кёра земля,
кёро пиво,
кёрникъ цогла,
кетря́къ камінь,
кима́ть спати, кима́льница
[спальня, лїжко,
кимальни́цъ диван, ки-

ма́льница, котёвница подушка,
киме́ть мати,
ки́рга рука,
клёвой добрий, клёво добре,
клямышъ кельнер,
корю́къ дївка, корюка дївчинка,
ко́съ піп,
котю́ръ парубок,
костёръ місто,
костри́га, котру́хъ шапка,
котёва голова,
крёсо, коресо́ мясо,
ку́ба ч. мн. кубы́ жінка,
кужле́тъ камізелька,
Кульма́съ Вірменин,
ку́лото, кузлото́ золото
кундя́шница пшениця,
курёха село,
куреншо́, куренчо́ срібло,
кури́ка пісня, кури́шать сьпівати,
ку́ро ведро,
курши́нъ аршин,
лами́ха, лами́шникъ пів рубля,
лапе́шикъ скатерть,
ла́синькій малий, маленький,
лащу́ха перкаль білий,
лещу́ха, ляжу́ха живіт,
локто́вина половина,
лопу́хи чоботи,
лопёшникъ десятник,
ло́х ч. мн. ло́хи, ла́хъ мужик, парубок,
лѣпе́нье платє,
лѣпе́нь ч. мн. лѣ́пни хустка,
лѣпы́ малі хустки, лѣпни́ пельмя́жные хустки паперові, лѣпни́ кепармы́ хустки шовкові,
лы́кусъ вовк,
луньга́ собака,
лу́хта каша, лухтешни́ки росіл,
мазиха́ краска,
ма́зни санї
маргуше́нокъ ягня, мор́гу́ша вівця,
Мармы́шъ Малорос,
мару́ха гривна, мару́шникъ гривенник,
ма́съ ти, ма́сы ви,
ма́сья матїр,
маса́лъ жовнїр,
матра́льница помада, краска,
машу́ра, машу́рокъ топір,
ме́ркашъ ніч,
миндро́къ медвідь,
млёха кобила,
мозо́ха солома,
мо́рсикъ ніс,
мостышь кість,
мота́къ, мотафо́нъ кіт, мотафонша кітка,
мужавлёнокъ теля,
муршни́ца недїля,
му́слень муж,
мухте́шница крупа,
мѣ́лошка міх,
накирёшницы, накерёмницы, рукавицї без пальців,
накерёги рукавицї, нахирёшникъ перстінець,
на́рка мірка, на́рникъ аршин,
настуха́рники панчохи,
настропёшникъ скатерть,
никлю́съ убуток, страта,
нику́льзя не можна,
облырякъ бик,

облуда́ онуча,
обсафи́ться оголитись,
оклю́га церква,
остроню́шка стайня, остря́шникъ візник, остря́къ кінь,
отби́рилъ віддав,
отку́лать вітворити,
панду́ра пазуха,
паха́ня господар, паха́нка господиня,
не́льмо ум,
пельмы́шки паперові [гроші,
пензи́къ пятак,
пехля́къ, перхля́къ сніг,
пеха́льникъ сотник,
пильма́га, цельмы́га [папір,
пима́ха мука,
пла́ксить, при́ксить [плакати,
пленанница субота,
плёно мило,
подбо́гналъ пояс,
подванды́шникъ кухар,
подвантъ таца,
поёрдалъ поїхав,
подкула́ть підложити,
подлахча́лка вилки,
подсадиться підстричи- [ся,
подтыхля́рый рымъ за- [їзд, корчма,
правота́рь цар,
приёмъ зарядчик майна.
пропу́ляти продати, пуле́цъ купець, пульчи́ха купчиха, пу́льчикъ купецький син, пуля́шель купуючий,
пу́чки щи (зупа),
пса́ла риба,
разко́щикъ розбійник,
ракомо́къ рік,
ры́мщикъ дверник, рымъ [двір, дім,
ря́шня комната, ря́ха ч. мн. [ряхи́ покій,
савасью́ха миш,
самоду́ръ самовар,
са́ры гроші,
са́фить різати,
верба́ха, сверббо́лка лиж- [ка,
свётякъ худоба,
свѣтля́къ місяць, свѣтля́ха [комната,
се́врати, се́враю знати,
седмильни́ца крісло,
сива́лдай вітер, сиво́нно холодно, сиво́ха зима, сива́нникъ ледівня,
сими́шни сито,
ске́съ жид, скео́вка жидів- [ка,
скёдный чорний,
скоро́бать варити, труди- [тись,
скрындя́къ скриня,
скры́пы ворота, двері,
скрыжо́вница пила, скры́- [жи зуби,
скундя́къ ч. мн. скундя́ки [пиріг,
сласти́мъ цукор,
слёмза́ть сказати,
слобы́ня корова,
смасты́рить зробити,
смуру́ха барабоця,
спытма́ть спитати,
стёпакъ печ,
стёхнуть міряти,
сто́дъ ч. мн. стоды́ образ,
стоднёва́тый богатий,
стрёбунка голка,

стропе́нь стіл, стропе́тные жулы столові ножі,
стуха́ра ч. мн. стуха́ры [нога,
сума́ря хлїб, сума́рникъ амбар, сума́къ хлїб разовий, спы́день хлїб бі- [лий,
тарату́нъ хомут, тарату́н- [ница дуга,
те́нарь шовк,
томля́къ кадило,
то́ршенье неділя, то́ршокъ [сьвято,
трё́фа, тря́фа борода,,
тро́сло, тарасо́ масло,
тро́фелька копійка,
тру́щъ жовнїр,
турня́єтъ воняє,
ту́рно, ту́рло село,
урня́къ „армякъ“ рід матерії з шерсти верблюда,
уерчи́ть, уё́рда́ть від'їхати,
ути́сать вкрасти,
укля́ки уха,
фе́ро сїно,
фетя́къ син, фетя́чка дочка,
фига́рь тютюн, фига́рница [цигарниця,
фила́ки пампухи,
фи́льны́я са́ры мідяні гроші,
фока́ табака до заживаня,
фо́шница табакерка,
ха́йликъ, хайлыкъ рот,
ханды́рить ходити,
харату́нъ хомут, хара́тунница подушочка в упря- [жи,
хи́ло зле, негарно,
хли́ть йти,
хля́бой ч. мн. хля́быя ве- [ликий,
хля́бый ко́стеръ велике місто (Петербург),
ховря́къ пан, дїдич, ховря́чка панї, дїдичка, ховрячёнокъ панич, ховрё́шна панна.
хру́ня свиня,
хру́стъ рубель,
хру́тень отець, хру́тка [мати,
хрябы́шъ ч. мн. хрябыши́ [начальник,
чичка́нъ шваб (таракан),
чку́нъ квас,
шабаршо́нокъ порося,
шава́нъ чай,
ша́дня рідня,
шайта́нъ Татарин,
ша́тикъ гуска,
шати́нка чашка,
шелянёха смажений пампух,
ши́варъ кухар,
ши́лкъ ч. мн. шилки довг,
ширма́нка ярмарок,
ширбота́ть працювати, ширбо́тникъ робітник, ширбо́тница робітниця,
ширговє́цъ торговець,
ши́ретъ палець,
шистя́къ кафтан,
шитли́нки рахунки,
шишли́нка книжка, шишли́лъ читати,
шпу́ни, шу́ни штани,
штуко́мка штука,
шу́ръ злодїй,
шурши́на картина,
ща́вы поводи у коня,
щедрё́шникъ підсьвічник,

щоплоу́хъ ч. мн. щоплоу́хи [оріх,
щупля́къ овес,
ю́сы гроші,
юхча́ть діставати,
я́лось сіль,
яма́нъ язик,

Чисельники:

1) ёнай, соный, 2) здьюга здю, 3) стрёмъ, стрёмы́ша, 4) кисёра, 5) пёндръ, пенди, 6) шондёръ, шонда, 7) сизюмъ, сюзумъ, 8) вондръ, вондёра, 9) дивёръ, девяро, 10) дёки, деканъ, 11) енноднайцать, іоннадцать, 12) здьюганнадцать, здюннадцать і т. д...,

21-ий здю дёканый ёный, соный,
22-ий „ „ здюшный,
23-ий „ „ стрёмыжный,
24-ий „ „ кисёрный і т. д.,

30) стремы́жка де́кановъ, 40) кисёра де́кановъ, 100) пе́халь, бу́тня, 200) здюге пе́халей, 300) стремыжка пе́халей, 1.000) косу́ха, 2.000) здю косу́хъ, 10.000) дека́нъ косухъ, 20.000) здю де́кановъ косухъ і т. д.

Приміри розмов по офенськи:

остря́ковъ пули́ть купити коні, ёрда́ть къ пульцу́ въ люсти́ їхати до купця в гості, елту́ха прика́нтай!... жінко прикажи!..., въ ры́мъ захлыть зайти в дім, са́ры шишли́ть гроші числити, клёвый фока́ добрий тютюн, пульчи́ха гомзо́ пропу́литъ купчиха вино продає, ло́хъ въ ряху захы́лъ мужик війшов в комнату, въ дудо́рѣ дульно́ кимать в склепі горячо спати, масъ встрехну́лъ рахло? ти чому встав рано?, поко́рымъ пропуляешь? по чому продаєш?, пули́лъ масъ лапухи́ клёвыя я купив гарні чоботи, і т. д...[1])

---

[1]) Гляди: „*Вѣстн. импер. русск. геогр. общ.*“ Петерб., 1857, кн. II. „Суздала, офени или ходебщики“, стор. 87—108; Вл. Даль „*Толковый словарь*“, т. I. „О искуственныхъ языкахъ“ і в словари під словом „афенскій“. До порівнуючого словарця уживав я також: Kuhn und Schleicher. Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung. 1854. B IV., де містять ся статя Diefenbacha „Ophenische Sprache“. Стор. 328—341.

Говір босанський:

andrus злодій увязнений і переслуханий,
arcewiza вода,
bałować йти, przybałować прийти,
binia дівчина. Злодії розріжняють пять кляс дівчат: binie wonpapistárskie, що мають свої повози, dikatestrálskie (dikatestralki) з середної кляси, trinerine розпустні дівчата, feliszkówe, що місто капелюха, беруть на голову хустку, binie dekretárskie, що за „декретом“ сиділи в вязниці Марії Магдалини,
blat, blatny обізнаний з всіми справками злодіїв, для відріжненя від frajer,
bnać йти, póbnać пійти,
brzdękacz поручник від піхоти,
buchać красти, buchacz злодій, bucháczka злодійка,
budować робити, budować wystawkę втікати,
czajka поліцай,
chalaméusz капелюх,
chára горівка,
chátrak ревізор, schatraczyć увязнити, chatramka патроль, ревізия,
chmura ревізор поліцийний,
czarna chmura радник судовий,
dachcić, tachcić крутити, balase tachcić дурнички говорити, дурити,
dolina кишеня,
drańka сорочка,
dziagać, dziachać, dziachnąć дати,
felistka хустка,
filać цілувати,
grabie руки, grabki пальці,
grochowianka коралї,
gustować любити,
hamować ждати, zahamuj się підожди,
helich, hajlig гріш,
hiżyć пити, hiżydło піятика,
hyża мешканє,
kaniata капелюх,
kapować дивитись, сьвітити, слїдити, kapowidła очі, kapownik аґент поліцийний, zakapować допести поліції,
kawruk пан, klawy kawruk, klawiżna великий пан, kawruczka пані,
kima ніч, kimać спати, kimanka сон,
klawy добрий, klawo, klamo добре, klawisty чистий,
kobzać бити,
kumać розуміти,
kudłaj жид, kudłajka жидівка,

jarżączka сьвічка,
jechus чорт,
las волосє,
lijek шия,
łokieć рік,
lylyłyta, łytkiewicz бідак,
łysy місяць,
mamer сир,
manele кайдани, manele dziagać вкладати кайдани,
maniata сорочка,
marchew ніс,
miniać мати,
motyl банкнот, klawy motyl великий гріш,
ołówko пиво,
ojójek злодїй,
pająk полїцай,
płaneta плащ,
płacze цибуля,
sałamacha росіл, зупа,
sikorka годинник,
słonko масло,
somer хлїб,
snopek дудок,
stojączka також feza нога,
styja зад,
sztymf обвиненє, 3. sztymfy miniać бути обвиненим о три злодїйства, zasztymfować się при переслуханю зрадитись,
szulan жовнїр, szulanka одвах,
szustra місто,
szwajcar крейцар,
szymel сороковець,
troić, trocić їсти,
twardzizna желїзо, крати,
wojtek місяць,
wonpapista аристократа, wonpapistarka аристократка,
worek мішол,
wystawka утеча,
zabywać мешкати,
zatacha епідемия,
zioberko камізелька,
zwierzchowy поручник від кінниці.[1])

Словарець злодїїв з сторін Домброви гірної:[2])

andrus злодїй,
chodaki чоботи,
chopki гроші,
chlust, chrust рубель,
dać dęba, dębić втїчи,
dúłec папіроска,
foter старий злодїй,
jarecki (здаєсь імя якогось сторожа) —
kapować сьвітити,

---

[1]) Словарець уложив я з словець, поданих в рукописи Фельштинського.

[2]) Przyczynek do słownictwa szwargotu złodziejskiego i kilka próbek poezyi złodziejskiej w okolicy Dąbrowy górniczej I. S. Ziemba в журналї „Wisła“. T. IV. Стор. 152—155.

kępka дївчина,
klapaka дім,
klawostryja зад,
kościna пальто,
kociuma шуфляда,
kurbiety свинї,
buśnia сторож,
mak голова (w mak go)
nemnąć, okracyć ловити,
opuchy чоботи,
ornat солонина,
pęta ковбаса,
septuchy коралї,
sikora годинник,
skieł пес, сторож,
snopek польский золотий,
świrk худий,
szábry вітрих,
szafir рубель,
szubrany втаємничений,
szprycować бити,
wojtki жидівські сьвічники,
włódź чобіт,
zachetrać взяти,
zadulić запалити,
zaiwanić відобрати, забрати,
zioberko камізелька,
ziebro сторож.[1])

[1]) До порівнуючого словарця переглянув я поміж другими тайними говорами також мову циганів, та найшов в нїй всього три слова подібні до слівець говору лїрників. Так відповідає лїрницькому: вошу́т — лїс, в буковинських циганів: voš — лїс, лїрницькому: хаза́ — хата, в російських циганів: khas — солома, лїрницькому: ха́ляти — вмирати, в російських циганів: chalas — мучив, убивав, chaloй — з'їв. Гляди: Beiträge zur Kenntniss der Zigeuner Mundarten. Fr. Miclositch. Wien, 1874, 6, 8.

Іван Франко. Boa Constric	35	зр
„ Наші коляд	20	„
„ Без праці	20	„
„ Украдене	30	„
Денис. З ріжних країв і	20	„
Гр. Григориєвич. На добр	30	„
„ Соколи	35	„
„ Шляхта	·15	„
І. Ланска. Обрусителі, п	·30	„
О. Обачний. Социялісти	·15	„
Григ. Квітка. Маруся, оп	·10	„
Волод. Масляк, Поезиї ч	·00	„
Закон о загальнім ополч	·15	„
Н. Гоголь. Оповіданя	·35	„
„ Вечерниці	·10	„
„ Мертві душі,	·80	„
А. Бигдай. Із Кобзаря Т.		
на фортепян	·40	„
„ „ Із Кобзаря Т.	·35	„
„ „ Із Кобзаря Т. Шевченка. „Думка" Тече вода, ноти	·35	„
„ „ Із Кобзаря Т. Шевченка. Тополя, ноти на фортепян	—·40	„
С. Нагнибіда. Про руску правопись	—·05	„
Абґар Солтан. При стрілецкій ватрі	—·40	„
Корн. Устиянович. М. Ѳ. Раєвский і російский панславізм .	—·80	„
Залуквич. Кістяки Гольбайна ч. 2. . , ...	—·15	„
„Зеркало" з року 1890, 1891 і 1892 по	2·00	„
Бібліотека Батьківщини ч. II.	—·20	„
Север. Задля святої землї	—·50	„
Вас. Чайченко. Твори ч. I. 80 кр.„ ч. II. 60 кр., ч. III. . .	—·80	„
„ Книга казок поезиї часть II.	—·60	„
„ Під хмарним небом, поезиї ч. I.	1·00	„
„ Хома Макогін, убогий наймит	—· 5	„
„ Робінзон	—·20	„
К. Т. Подоленко. За громаду. Хроніка	—·20	„
Записки товариства імени Шевчнка ч. I, II, III, IV. по . .	1·00	„
О. Кенан. Сибір ч. I. і II.	1·20	„
Г. Данилевский. Збігці в Новоросії	1·00	„
Кобзар" Тараса Шевченка, 2 томи 4·50 зр. без перес., з перес. .	5·00	„
Мапа етноґрафічна України Руси	—·20	„
Катальоґ предметів малорускої старини колекциї В. В. Тарновского	—·30	„
Книга пісень Генрика Гейне, Лесї Українки і Макс. Стависького	—·80	„
Леся Українка. На крилах пісень	—·60	„
Коза дереза, дитяча оперета М. Лисенка	—·80	„
Твоі и Трофима Зіньківського ч. I.	1·00	„
Еміль Золя. Мрія, повість	1·00	„
Еркман Шатріян. Пані Тереса, повість	—·80	„
Вол. Короленко. Слїпий музика, повість	—·60	„
О. Я. Кониський. Оповіданя	—·30	„
„ Над сьвіжими могилами . . .	—·10	„
Юрий Еберс. Homo sum, повість	1·20	„
Евген. Гребінка. Чайковский, повість . . . . . ,	—·70	„
„ Байки	—·10	„
Ганна Кері. Замок Делї, повість	2·80	„
Всеволод Гаршин. Малярі, оповідане	—·10	„
М. Родзевичівна. Девайтіс, повість	1·00	„
Павло Граб. Збірник поезий ч. I.	—·20	„
Вальтер Скот. Ришард львине серце, повість	1·20	„
Уманець і Спілка. Словар российско-український часть I. . .	2·50	„
Петро Льоті. Рибак ісляндский, повість	—·60	„
Іван Безсторонний. Відношеня обрядові в всхідній Галичині	—·30	„
І. А. Гончаров. Обломов, повість	1·80	„
М. Загірня. Жанна д' Арк, орлеаньска діва	—·10	„
„ Про Оврама жидовина і Хведора християнина .	—·10	„
Юрий Онет. Великий лїм, повість	2·00	„
Володимир Навроцкий. Твори ч. I.	1·20	„
Вільгеміна Гілерн. Власними силами, повість	1·20	„

40—

Іван Франко. Boa Constri[illegible]	·35	зр
„ Наші коляди, студия	—·20	„
„ Без праці	—·20	„
„ Украдене щастє, драма	—·30	„
Денис. З ріжних країв і народів	—·20	„
Гр. Григориєвич. На добродійні цїли, комедия	—·30	„
„ Соколики, комедия	—·35	„
„ Шляхта ходачкова, комедия	—·15	„
І. Ланска. Обрусителї, повість з рос. житя, 2 части	—·60	„
О. Обачний. Социялїсти межи семинаристами	—·15	„
Григ. Квітка. Маруся, оповідане	—·10	„
Волод. Масляк, Поезиї ч. І.	1·00	„
Закон о загальнім ополченю	—·45	„
Н. Гоголь. Оповіданя	—·35	„
„ Вечерницї	—·10	„
„ Мертві душі, повість	1·80	„
А. Бигдай. Із Кобзаря Т. Шевченка. На городї коло броду, ноти на фортепян	—·40	„
„ „ Із Кобзаря Т. Шевченка. Ой сяду я під хатою, ноти	—·35	„
„ „ Із Кобзаря Т. Шевченка. „Думка“ Тече вода, ноти	—·35	„
„ „ Із Кобзаря Т. Шевченка. Тополя, ноти на фортепян	—·40	„
С. Нагнибіда. Про руску правопись	—·05	„
Абґар Солтан. При стрілецкій ватрі	—·40	„
Корн. Устиянович. М. Ѳ. Раєвский і российский панславізм	—·80	„
Залуквич. Кістяки Гольбайна ч. 2.	—·15	„
„Зеркало“ з року 1890, 1891 і 1892 по	2·00	„
Бібліотека Батьківщини ч. ІІ.	—·20	„
Север. Задля святої землї	—·50	„
Вас. Чайченко. Твори ч. І. 80 кр., ч. ІІ. 60 кр., ч. ІІІ.	—·80	„
„ Книга казок поезиї часть ІІ.	—·60	„
„ Під хмарним небом, поезиї ч. І.	1·00	„
„ Хома Макогін, убогий наймит	—· 5	„
„ Робінзон	—·20	„
К. Т. Подоленко. За громаду. Хроніка	—·20	„
Записки товариства імени Шевчнка ч. І, ІІ, ІІІ, IV. по	1·00	„
О. Кенан. Сибір ч. І. і ІІ.	1·20	„
Г. Данилевский. Збігцї в Новоросиї	1·00	„
Кобзар“ Тараса Шевченка, 2 томи 4·50 зр. без перес., з перес.	5·00	„
Мапа етноґрафічна України Руси	—·20	„
Катальог предметів малорускої старини колєкциї В. В. Тарновского	—·30	„
Книга пісень Генрика Гейне, Лесї Українки і Макс. Стависького	—·80	„
Леся Українка. На крилах пісень	—·60	„
Коза дереза, дитяча оперета М. Лисенка	—·80	„
Твори Трофима Зїньківського ч. І.	1·00	„
Еміль Золя. Мрія, повість	1·00	„
Еркман Шатріян. Панї Тереса, повість	—·80	„
Вол. Короленко. Слїпий музика, повість	—·60	„
О. Я. Кониський. Оповіданя	—·30	„
„ Над сьвіжими могилами	—·10	„
Юрий Еберс. Homo sum, повість	1·20	„
Евген. Гребінка. Чайковский, повість	—·70	„
„ Байки	—·10	„
Ганна Кері. Замок Делї, повість	2·80	„
Всеволод Гаршин. Малярі, оповідане	—·10	„
М. Родзєвичівна. Девайтіс, повість	1·00	„
Павло Граб. Збірник поезий ч. І.	—·20	„
Вальтер Скот. Ришард львине серце, повість	1·20	„
Уманець і Спілка. Словар российско-український часть І.	2·50	„
Петро Льоті. Рибак ісляндский, повість	—·60	„
Іван Безсторонний. Відношеня обрядові в всхідній Галичинї	—·30	„
І. А. Гончаров. Обломов, повість	1·80	„
М. Загірня. Жанна д' Арк, орлеаньска діва	—·10	„
„ Про Оврама жидовина і Хведора християнина	—·10	„
Юрий Онет. Великий лім, повість	2·00	„
Володимир Навроцкий. Твори ч. І.	1·20	„
Вільгеміна Гілєрн. Власними силами, повість	1·20	„